

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

Факультет фінансів

Кафедра корпоративних фінансів і контролінгу

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА «Корпоративні фінанси»

Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа
та страхування»

Форма навчання: очна (денна)

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему «Тінізація корпоративних фінансів та шляхи її мінімізації»

Здобувача Богдана Дениса Вікторовича

Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри корпоративних
фінансів і контролінгу Лубковський С.А.

**Робота допущена до захисту перед екзаменаційною
комісією з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувач кафедри корпоративних фінансів і контролінгу:
д.е.н., професор Терещенко Олег Олександрович

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТІНІЗАЦІЇ КОРПОРАТИВНИХ ФІНАНСІВ	5
1.1 Тінізація корпоративних фінансів як соціальне-економічне явище.....	5
1.2 Чинники формування та поширення тінізації корпоративних фінансів	16
1.3 Методичні підходи до оцінювання рівня тінізації корпоративних фінансів	23
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ТІНЬОВИХ КОРПОРАТИВНИХ ФІНАНСІВ НА ГЛОБАЛЬНОМУ ТА ВІТЧИЗНЯНОМУ РІВНІ	27
2.1 Порівняння тенденцій тінізації корпоративних фінансів на світовій арені та в Україні.....	27
2.2 Оцінка обсягів тінізації корпоративних фінансів в країнах Європи та ОЕСР .	36
2.3 Аналіз тінізації корпоративних фінансів у сфері податкових відносин	41
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ ТІНІЗАЦІЇ КОРПОРАТИВНИХ ФІНАНСІВ ..	49
3.1 Фактори що сприяють поширенню тінізації корпоративних фінансів	49
3.2 Шляхи мінімізації процесів тінізації корпоративних фінансів на основі використання зарубіжного досвіду	56
ВИСНОВКИ	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	58

ВСТУП

Актуальність теми. Тінізація корпоративних фінансів на сьогодні є вкрай актуальною проблемою, тому що підприємство має на меті ухилитися від оподаткування або мінімізувати оподаткування, використовуючи для цього складні фінансові конструкції та офшорні схеми. Це призводить до великих втрат в бюджеті як України так і інших країн, та порушує прозорість фінансової системи. Ця проблема має зростаючий інтерес громадськості, правозахисників та урядових органів, цю проблему доповнює необхідність ефективних заходів для мінімізації тінізації корпоративних фінансів, щоб забезпечити стабільність та справедливість в економіці.

Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи – визначення напрямів протидії тінізації корпоративних фінансів на сучасному етапі.

Відповідно до поставленої мети, були визначені та вирішені *завдання*, спрямовані на її досягнення:

- дослідити тінізацію корпоративних фінансів як соціально-економічне явище;
- визначити чинники формування та поширення тінізації корпоративних фінансів;
- охарактеризувати методичні підходи до оцінювання рівня тінізації корпоративних фінансів;
- порівняти тенденції тінізації корпоративних фінансів на світовій арені та в Україні;
- оцінити обсяги тінізації корпоративних фінансів в країнах Європи та ОЕСР;
- проаналізувати тінізацію корпоративних фінансів у сфері податкових відносин;
- дослідити фактори, що сприяють поширенню тінізації корпоративних фінансів;
- визначити шляхи мінімізації процесів тінізації корпоративних фінансів на основі використання зарубіжного досвіду.

Об'єкт дослідження – корпоративні фінанси за умов тінізації економіки.

Предмет дослідження: теоретичні та практичні аспекти прояву тіньових корпоративних фінансів, їх наслідки та шляхи мінімізації за сучасних умов.

Методи дослідження. У кваліфікаційній бакалаврській роботі використовується метод теоретичного узагальнення і систематизації при визначенні сутності поняття тінізації корпоративних фінансів та її наслідки, метод статистичного аналізу для оцінки динаміки та обсягів тінізації корпоративних фінансів, метод порівняльного аналізу при дослідженні зарубіжного досвіду мінімізації процесів їх тінізації, графічний метод тощо.

Теоретична та практична значущість отриманих результатів. Отримані результати дослідження можуть сприяти зменшенню рівня тінізації корпоративних фінансів в Україні, що сприятиме розвитку легальної економіки та підвищенню інвестиційної привабливості вітчизняного бізнес-середовища.

Інформаційна база дослідження : монографічні та періодичні наукові видання, законодавчі акти України та офіційні дані міжнародних організацій.

Структура роботи. Робота складається з таких пунктів, як вступ, трьох розділів, списку джерел, висновків.

У першому розділі розглянуто теоретичні аспекти тінізації корпоративних фінансів, досліджено сутність та чинники поширення.

У другому розділі проведено аналіз динаміки тінізації корпоративних фінансів та оцінку її обсягів.

У третьому розділі розглянуто зарубіжний досвід протидії тінізації та фактори, які конкретно сприяють поширенню тінізації.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТІНІЗАЦІЇ КОРПОРАТИВНИХ ФІНАНСІВ

1.1 Тінізація корпоративних фінансів як соціально-економічне явище

Тінізація корпоративних фінансів і, відповідно, тіньове корпоративне фінансування як соціально-економічне явище спричинює різні негативні наслідки, що поширюються на всі сфери економіки. У поєднанні з організованою злочинністю тіньове корпоративне фінансування становить серйозну загрозу економічній та національній безпеці будь-якої країни. Повністю подолати проблему тіньового корпоративного фінансування неможливо, але її можуть суттєво послабити навіть країни, що розвиваються. Є країни, яким за допомогою грамотного менеджменту та вдосконалення законодавчої бази вдалося зменшити масштаби тіньового фінансування компаній. Змістовні

За словами О. Турчинова, тіньова економіка трактується як економічна діяльність, яка не контролюється органами державної влади та не враховується в офіційній статистиці та спрямована на отримання доходів незаконним шляхом, всупереч чинному законодавству. Потрібно зазначити, що своє трактування тіньової економіки висвітлював і В. Нагребельний. На думку дослідника, тіньова економіка – це економічна діяльність, зумовлена протиправним привласненням групою осіб або окремими особами частини вартості створеного блага, що тим чи іншим чином спричиняє спотворення достовірної інформації про грошовий обіг у виробничо-матеріальних цінностях, підлягає фальсифікації даних у первинному обліку з метою приховування фактичного походження джерела доходу [3, С. 119].

Тіньова економіка — це економічна діяльність, що може бути як незаконною, так і не забороненою законом: виробництво товарів і надання послуг населенню за винагороду, що не фіксується офіційною статистикою; система економічних зв'язків і відносин між підприємствами та управлінням у сфері виробництва, розподілу та привласнення матеріальних благ у власних цілях.

В цілому, підходи різних науковців до поняття «тінізація економіки»

подано в наступній таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 — Різні підходи авторів щодо визначення поняття «тінізація економіки»

Автор	Визначення
А. Олейнік	Сфера, в якій економічна діяльність здійснюється поза законом, тобто оборудки, здійснюються без дотримання законодавчих норм, правових і формальних правил господарської діяльності
Ю. Ванькович	Вид економічної діяльності, який статистично не обліковується, приховується від держави та офіційно не зареєстрований і поділяється на такі складові, як неофіційна економіка, підпільна економіка та фіктивна економіка
О. Ярмоленко	Фактично неконтрольоване суспільством виробництво, розподіл, обмін і споживання товарно-матеріальних цінностей і послуг
П. Гутманн	Будь-яка економічна діяльність, не врахована офіційною статистикою, а її основні складові: нелегальна, прихована, неформальна
Н. Мущинська	Діяльність юридичних і фізичних осіб, спрямована на отримання доходів від легальних або нелегальних видів діяльності в грошовому або натуральному виразі, які не враховуються офіційною статистикою
Д. Кассел	Будь-яка економічна активність, що сприяє створенню економічних цінностей країни, але не враховується в її ВВП; не обліковане створення цінностей

Джерело: побудовано автором за даними [56]

Переважна більшість закордонних науковців вважають, що тіньова економіка — це невидима економіка, яка не відображається у статистичній звітності та, відповідно, у ВВП. Це визначення підтверджується словами американського економіста П. Гутманна, який вказує на неможливість ігнорування неврахованої діяльності в розвинених країнах. Таким чином, реальна економічна діяльність є більшою за офіційно зареєстровану. Закордонні дослідники тіньової економіки не мали єдиного визначення цього явища.

Беручи до уваги наведені вище визначення різних науковців дефініції «тіньова економіка», можна запропонувати наступне визначення: «тіньова економіка — багатогранне соціально-економічне явище, що передбачає отримання доходів від нелегальної або неправомірної діяльності, а також ухилення від сплати податків та інших протиправних і морально сумнівних дій, які завдають моральної та фізичної шкоди суспільству».

Детінізація економіки є складним багатокomпонентним процесом, який передбачає використання ряду специфічних методів боротьби з тіньовим сектором, вибір яких залежить від ступеня тінізації, специфіки організації виробничо-

економічної сфери. нормативно-правове та інституційне середовище та причини виникнення тіньової економіки. Вирішення проблеми тіньового фінансування компаній у сучасних умовах передбачає, насамперед, формування системи регулюючого впливу держави як невід'ємної складової національної стратегії забезпечення національної безпеки. Наразі існують два принципово різні підходи до вирішення проблем тіньового фінансування підприємств, які не знайшли широкого впровадження на практиці та протистоять один одному. Перший підхід - радикально-ліберальний - це система політичних, соціально-економічних і правових заходів, спрямованих на масштабну легалізацію тіньового фінансування компаній, що не має відношення до кримінального бізнесу. Другий підхід – репресивний – передбачає розширення та посилення діяльності правоохоронних органів на основі репресивних заходів по боротьбі з будь-якими проявами сумнівних відносин, критерієм яких є неухильне дотримання правових норм як своєрідна відповідь на ліберальні принципи. не прийняті суспільством.

Одним із шляхів вирішення проблеми тіньового фінансування є, насамперед, легалізація тіньового фінансування, що передбачає переведення його в легальний статус, тобто легалізацію функціонування відповідно до чинних правових норм. Основною метою легалізації тіньового фінансування є виведення з тіні неформальних тіньових економічних відносин, які не становлять реальної загрози життю, здоров'ю та безпеці людей, а також встановленим морально-етичним нормам.

Іншими словами тіньова економіка — частина економіки, що виникає внаслідок двох видів злочинної діяльності — підприємницької та злочинної, масштаби якої залежать від рівня економічного розвитку країни. Це економічна діяльність, яка може бути як незаконною, так і не забороненою законом і не фіксуватися в офіційній статистиці.

Рисунок 1.1 – Структура тіньової економіки

Джерело: побудовано і розраховано автором на основі [1]

Важливим методологічним напрямом вирішення проблеми тіньового фінансування підприємств є розробка основних документів і засад державної політики, що включає цілепокладання, заходи державного керівництва та порядок реалізації державно-політичних рішень.

Ще одним способом вирішення проблем тіньового фінансування компаній є ліквідація тіньових відносин. Це процес, спрямований на максимальне усунення тіньової економічної діяльності та виключення її з економічної практики. Розглянемо сутність і зміст ліквідації тіньових економічних відносин як системи централізованого державного впливу на процес безперервного пошуку балансу соціально-економічних інтересів суспільства, держави, підприємництва та громадян з точки зору формування сприятливих умови для ефективного розвитку бізнесу відповідно до сформованих суспільством морально-етичних норм.

Детінізація економіки – є складним, багатокомпонентним процесом, який передбачає використання низки специфічних методів боротьби з тіньовим сектором, вибір яких залежить від ступеня тінізації та специфіки організації виробничо-економічної сфери, нормативно-правове та інституційне середовище, а також причини виникнення тіньової економіки [1, с.22].

Основною метою регуляторного впливу держави щодо усунення тіньового

фінансування підприємств є забезпечення належних умов функціонування економіки, за яких розвиток тіньового фінансування підприємств завдавав би шкоди як підприємцям, так і державі. Стратегія державного регулювання щодо усунення тіньового фінансування компаній має базуватися на довго та на середньостроковій перспективі. Критерієм її ефективності є максимальне вирішення проблеми задоволення зростаючих суспільних потреб і створення необхідних умов для їх всебічного розвитку на основі достатньо високого і стабільного економічного зростання.

Незаперечно, що добробут суспільства залежить від рівня економічного розвитку країни, який зазвичай вимірюється ВВП. Високий рівень тіньової економіки негативно впливає на зростання ВВП, що у свою чергу, впливає не лише на рівень життєзабезпеченості соціального сектору, а й на зниження фінансово-економічної спроможності держави це забезпечити та підтримувати розвиток економічного сектору. Важливість і необхідність дослідження впливу тіньової економіки та її зв'язку з фінансово-економічною безпекою є актуальною проблемою в сучасних умовах розвитку ринкового механізму України та потребує подальшого аналізу для забезпечення можливості створення та розвитку оптимальних умов для ефективного функціонування суб'єктів господарювання, стимулювання їх виходу з «тіні» і тим самим підвищення якості життя населення за рахунок зростання його добробуту та підвищення фінансово-економічної безпеки держави.

Сприяння сталому позитивному соціально-економічному розвитку є головною основою існування держави. Поява та відновлення тіньової діяльності є лакмусовим папірцем, певною реакцією частини суспільства на недоліки у розвиненні законодавства та офіційних інститутів влади. Тому, це обов'язок інститутів влади та управління, що планують подальше життя держави, виконують підприємницьку діяльність та стабілізують її через контрольно-регулюючі функції, де нормативно-правова база має виступати інструментами та важелями для інформування про позитивне та негативний вплив тіньової економіки як загрози рівню фінансово-економічної безпеки окремого регіону чи держави загалом. Для цього потрібно провести SWOT-аналіз тіньової економіки України як загрози фінансово-економічній безпеці держави з метою оцінки

сильних і слабких сторін, можливостей і загроз. Це дасть змогу розробити стратегічне бачення щодо зменшення розмірів тіньової економіки та подолання її негативного впливу на фінансово-економічний розвиток компаній та держави загалом.

Необхідно сприяти постійним системним дослідженням, спрямованим на своєчасне виявлення потенційних чинників та загроз погіршення рівня фінансово-економічної безпеки держави. Вплив не всіх загроз можна нейтралізувати, але своєчасне їх виявлення дасть змогу зменшити їх негативний вплив на ефективність функціонування корпоративного об'єкта, регіону, галузі чи держави.

Тіньова економіка – це економічна діяльність, котра розвивається поза державним обліком та контролем, і тому не стоїть в офіційній статистиці. «Тіньові» компанії не розподіляють власний прибуток між домогосподарствами і державними цільовими фондами, не сплачують податки, збільшуючи тим самим власні доходи.

Такі визначення як «тіньова економіка» та «тіньові корпоративні фінанси» вказують на ситуації, коли фінансові операції остаються за офіційними обліковими звітами. У таблиці 1.2 проаналізуємо головні аспекти термінів.

Таблиця 1.2 – Порівняльний аналіз понять «тіньова економіка» і «тіньові корпоративні фінанси»

Аспекти	Тіньова економіка	Тіньові корпоративні фінанси
Сутність	Економічна звітність поза офіційним обліком, контролем та моніторингом.	Використання фінансових стратегій для приховування податкових зобов'язань
Форми прояву	Неконтрольована економічна діяльність	Ухилення від оподаткування та мінімізація оподаткування
Причини	Порушення законодавства, отримання незаконного доходу	Мінімізація ризиків та оптимізація податків
Вплив на економіку	Значне зниження доходів держави, відмивання грошей	Втрата податкових надходжень, зниження довіри до корпорацій

Джерело: побудовано і розраховано автором на основі [1 С. 24]

З порівняльного аналізу понять «тіньова економіка» і «тіньові корпоративні фінанси» можна зробити висновок, що ці обидва явища обумовлюють складу динаміку в економіці. Тіньова економіка зосереджена на загальній концепції конфіденційної діяльності, тоді як тіньові корпоративні фінанси зосереджені на особливостях фінансової практики компаній для мінімізації податкових зобов'язань, тому обидва явища відображають важливі виклики для економічних систем та економіки в цілому.

Використання терміну «тіньові корпоративні фінанси» дозволяє нам зосередитися на конкретній фінансовій практиці, яку компанії використовують для досягнення своїх цілей поза звичайними бухгалтерськими та регуляторними нормами. Цей термін відображає не лише використання стратегій правової оптимізації, а й можливість використання морально сумнівних або етично нечесних методів для досягнення корпоративних цілей. Я вважаю, що під тіньовим корпоративним фінансуванням слід розуміти набір фінансових стратегій і практик, що використовуються компаніями для оптимізації своїх фінансових показників, уникнення або зменшення податків і захисту певних дій або транзакцій від приховування громадськості, регуляторів і конкурентів.

Вивченню проблем тіньової економіки в усьому світі приділяється значна увага. Це пояснюється тим, що суспільство має підтримувати стан стійкого позитивного соціально-економічного розвитку. Виникнення та відновлення тіньової діяльності є особливою реакцією частини суспільства на недоліки в розвитку законодавства та офіційних інститутів влади. Незважаючи, що тіньова економіка вона є практично неподоланим елементом суспільних відносин, з нею потрібно боротися, бо при стійкому відтворенні тіньового сектора буде неминуче руйнування легальної економіки, дорівнює втраті національної економікою рентабельності та конкурентоспроможності, а країною – фінансово-економічної безпеки.

Неоднозначність поглядів на вплив тіньової економіки на формування ринку, діяльність суб'єктів господарювання і розвиток держави потребують розгляду підходів до трактування сутності поняття «тіньова економіка» в наукових джерелах.

На сьогодні науковці виокремлюють рівні тіньової економіки: держави,

регіону, галузі, які цілком корелює з виокремленням фінансово-економічної безпеки на рівні держави, регіону та галузі. Досліджувати прояви тіньової економіки потрібно у взаємозв'язку з фінансово-економічною безпекою, тому що рівень фінансово-економічної безпеки регіону чи держави – це комплексна оцінка ефективності функціонування легальної економіки, а також фінансових втрат від тіньового сектору економіки цього ж регіону чи держави загалом.

Для більш чіткого уявлення про позитивні та негативні наслідки тіньової економіки як загрози рівню фінансово-економічної безпеки держави необхідно провести SWOT-аналіз (табл. 1.3).

Таблиця 1.3 - SWOT-аналіз тіньової економіки України як загрози фінансово-економічній безпеці держави

Сильні сторони	Слабкі сторони
Згладжування перепадів в економічній кон'юктурі	Нелегальна зайнятість
Сприяння зайнятості населення	Підвищення рівня злочинності
Підтримання легальної економіки	Недовіра до влади
Можливості	Загрози
Уникнення великого податкового навантаження	Низький рівень іноземних інвестицій
Пом'якшення соціальних суперечностей	Підвищення рівня корупції
Зниження рівня збитковості галузі	Втрата податкових надходжень

Джерело: побудовано і розраховано автором на основі [17]

Розглянемо причини високих темпів тінізації економіки в Україні. Політична нестабільність в Україні неодноразово призводила до серії протестів. В Україні 25.02.2010 – 22.02.2014 відбулися масові протести самозайнятих осіб у сфері малого та середнього бізнесу через запровадження Закону новий податковий кодекс спрямований саме на це, знищуючи малий і середній бізнес і зберігаючи великий бізнес, в якому була безпосередньо зацікавлена влада. З моменту прийняття нового податкового кодексу в 2010 році кількість працівників малих і середніх компаній скоротилася на 1 млн осіб. Пандемія коронавірусу у 2019 році та початок повномасштабного вторгнення російських військ на

територію України 24 лютого 2022 року – усі ці фактори вплинули на гальмування розвитку бізнесу та недовіру до влади, тому підприємцям довелося шукати шляхи вирішення це оптимізація прибутків від незаконної діяльності.

З технічних причин можна виділити складність податкового законодавства. Зараз Україна починає розвиватися у сфері фінансової грамотності населення, починаючи зі шкільних навчальних закладів, але підприємці, які зараз намагаються відкрити власний бізнес, не мали такої можливості, тому їм важко зрозуміти складне податкове Законодавство України.

Серед економічних причин варто виділити прагнення отримати максимальний прибуток і бути конкурентоспроможним. Зрозуміло, що податки та легальна зайнятість підвищують вартість ведення бізнесу, тому в конкуренції між легальними та тіньовими компаніями останні можуть виграти за рахунок зниження цін.

Моральні причини проявляються в психології та вихованні, які збереглися у більшості населення ще з часів Радянського Союзу, коли товарів було мало, а наживу можна було отримати за допомогою різноманітних шахрайських схем.

Повністю уникнути тінізації економіки неможливо, але є шляхи мінімізації її рівня, що позитивно вплине на розвиток економіки країни та добробут населення, зокрема: покращення Законодавства Україна у сфері боротьби з тіньовою економікою, посилення боротьби з корупцією і очищення влади, зниження податкового навантаження на малі та середні підприємства, підвищення фінансової грамотності населення, збереження здорової конкуренції та зміцнення довіри населення до банків .

Швейцарія вважається однією з країн з найвищим рівнем життя та найменшою тіньовою економікою у світі. У 2012 році в Швейцарії був прийнятий закон «Про боротьбу з тіньовою економікою», який мав на меті зменшити масштаби тіньової економіки. Основними положеннями цього закону є:

- обов'язкова реєстрація компаній. Закон вимагає, щоб усі компанії були зареєстровані в національному реєстрі для забезпечення більшої прозорості та контролю за їх діяльністю;
- обов'язок сплачувати податки. Підприємства зобов'язані сплачувати податок на прибуток, ПДВ і внески на соціальне страхування. Закон передбачає

високі штрафи та покарання за ухилення від сплати податків;

- посилення заходів проти використання готівки. Закон обмежує максимальну суму готівки, яку можна використовувати для платежів, а також вимагає звітувати про всі готівкові операції на суму понад 1000 швейцарських франків;
- посилення контролю за міжнародними фінансовими операціями. Закон передбачає посилення контролю за міжнародними фінансовими операціями, зокрема, заборону на використання анонімних банківських рахунків і платіжних карток;
- заохочення звітувати про тіньову економіку. Закон створює стимули для звітування про тіньову економіку та забезпечує захист викривачів.

Такі повідомлення можуть бути анонімними, і особи захищені від судового переслідування за правдивість своїх повідомлень.

Загальною метою цього закону є підвищення прозорості та контролю над економікою Швейцарії та зменшення масштабів тіньової економіки. Водночас це захищає платників податків від конкуренції з боку неплатників податків.

Цікавим є досвід Австрії у боротьбі з корупційними схемами. Фінансовий моніторинг в Австрії здійснюється на основі Закону про боротьбу з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму (AML Act). Цей закон вимагає від фінансових установ та інших компаній, які оперують грошима, вживати заходів для запобігання відмиванню коштів та фінансуванню тероризму.

Федеральний орган фінансового нагляду (FMA) активно займається фінансовим наглядом в Австрії. Їхнє завдання – контролювати дотримання фінансовими установами вимог закону «Про запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму» та розслідувати підозрілі операції.

Одним із інструментів фінансового моніторингу є обов'язкова ідентифікація клієнтів. Фінустанови повинні перевіряти особу, яка здійснює операцію з грошима, і зберігати відповідні документи про неї. Крім того, фінансові установи за законом зобов'язані подавати звіти про підозрілу діяльність до Федерального органу фінансового нагляду.

Австрійське законодавство також вимагає від фінансових установ вживати

заходів для забезпечення конфіденційності даних клієнтів і захисту їх від несанкціонованого доступу. Крім того, закон вимагає від фінансових установ співпрацювати з правоохоронними та іншими державними органами, які контролюють виконання законодавства про боротьбу з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму.

Фінансовий нагляд в Австрії також включає моніторинг фінансових операцій в рамках міжнародних санкцій, а також виявлення та моніторинг ризиків, пов'язаних з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму.

Загалом фінансовий моніторинг в Австрії є ефективним інструментом боротьби з тіньовою економікою та відмиванням грошей. Законодавство та система контролю за дотриманням його вимог забезпечують високий рівень безпеки та надійності фінансової системи країни.

Узагальнюючи потрібно виділити такі інструменти протидії тінізації бізнесу:

- розробка та оновлення законодавства. Уряд може видавати закони та нормативні акти, які змушують підприємства дотримуватися закону та запобігати ухилянню від сплати податків та інших обов'язкових платежів;
- посилений моніторинг фінансових операцій: банки та інші фінансові установи повинні контролювати фінансові транзакції для виявлення незвичних і підозрілих операцій;
- співпраця між національними та міжнародними організаціями: уряд повинен співпрацювати з іншими країнами та міжнародними організаціями, такими як ОЕСР, ФАТФ та Європейський Союз, щоб обміняти інформацію та практику з протидії тінізації бізнесу;
- створення сприятливого бізнес-середовища: спрощення процедур реєстрації бізнесу, зниження податкових ставок та інші заходи підтримки малого та середнього бізнесу;
- електронна система звітності: впровадження електронної системи звітності може значно спростити процес звітності та зменшити ймовірність людської помилки та шахрайства. Це може допомогти зменшити тіньову економіку та зробити процес оподаткування більш прозорим та ефективним;
- навчання та свідомість: проводити навчальні курси і розширювати

програми з підвищення свідомості щодо тіньової економіки серед громадськості та підприємців, що призведе до кращого усвідомлення наслідків зайнятості в тіньовому секторі і зменшити інтерес до цієї практики;

- посилення контролю та відповідальності: встановлення жорсткіших критеріїв контролю та відповідальності для підприємців, які працюють у тіньовому секторі економіки, включаючи регулярний контроль та посилення штрафів та санкцій;

- використання технології блокчейн: технологія блокчейн може допомогти урядам і фінансовим установам відстежувати фінансові операції та знизити ймовірність фінансового шахрайства та відмивання грошей;

- встановити більш відкриті і прозорі процеси оподаткування та звітності для підприємців;

- найефективнішим способом протидії тінізації економіки є розвиток економіки. Якщо держава створює сприятливі умови для ведення бізнесу та забезпечує розвиток інфраструктури, в такому разі з'являється більше можливостей для легального бізнесу. Це може зменшити залежність від неформальної економіки та сприяти створенню нових робочих місць і збільшенню валового внутрішнього продукту.

Усі ці інструменти можна використовувати в комплексі для більш ефективної протидії тінізації економіки. Однак слід зазначити, що боротьба з тіньовою економікою потребує комплексного підходу та усвідомлення того, що це процес, який може зайняти час і потребує постійної уваги з боку держави та суспільства в цілому.

1.2 Чинники формування та поширення тінізації корпоративних фінансів

Головною умовою виникнення такого явища, як тіньова економіка, є непереборне прагнення різних типів державних підданих до формування капіталу, щоб існувати, не ділячись своїми прибутками з державною скарбницею. Крім того, тіньова економіка виникла не тепер: існування неформальних економічних структур також почалося в доіндустріальних суспільствах.

На виникнення та розвиток тіньової економіки в Україні значний вплив має кримінальний чинник, діяльність якого зумовлена попередніми чинниками. Варто зазначити, що існує багато поглядів на проблеми чинників та проблеми виникнення та розвитку сектору тіньової економіки.

Основні причини розвитку тіньового сектору економіки дуже різноманітні. На мою думку, після вивчення наукових джерел їх можна поділити на такі групи за сферами впливу:

- економічні (ухилення від офіційної реєстрації компаній через високе податкове навантаження; економічна нестабільність; низький рівень реальних доходів громадян; високий рівень безробіття; неефективна система управління економікою; повільні та непрозорі процеси приватизації та інше);

- політичні (політична нестабільність; корумпованість влади; нестабільність влади; корумпованість значної частини владних структур та інші);

- соціальні (низький рівень життя населення; розшарування суспільства; нерівність; погіршення якості освіти; падіння доходів населення; старіння нації; рівень розвитку соціальної відповідальності компаній та ін.);

- правові (неоднозначність і суперечливість законів; постійні зміни законодавства; диференціація суспільства відповідно до законів та ін.);

- психологічні (рівень суспільної свідомості; менталітет; рівень економічної культури; ставлення до праці).

Сьогодні, у зв'язку з ускладненням економічної ситуації, все більшої актуальності набуває питання ефективної протидії зовнішнім і внутрішнім загрозам у сфері фінансово-господарської діяльності компаній. Тому необхідно

з'ясувати, як пов'язані між собою поняття економічної, фінансової та фінансової безпеки.

Встановлено, що розміри тіньової економіки в країнах з найбільш розвиненою економікою знаходяться в діапазоні від 8 до 15% ВВП, а в країнах, що розвиваються – від 32 до 35% ВВП.

Для України актуальність проблеми тіньової економіки значно більша. Світова фінансово-економічна криза ускладнюється правовим свавіллям і корупцією, непрозорістю економічних відносин, незбалансованою та деградованою системою державного управління та технологічною відсталістю, які уповільнюють темпи розвитку. За оцінкою Ф.Шнайдера, обсяг тіньового сектору української економіки оцінюється в 45%, що є критично високим показником. Наявні оцінки дозволяють зробити висновок, що через високу тіньовість економіки український бюджет недоотримує такі необхідні в цій економічній ситуації мільярди гривень.

Слід зазначити, що тіньова економіка та причини, що її породжують, є не лише атрибутом сучасних держав: із появою перших державних структур – із поділом суспільства на класи – виникає певна суперечність, протиставлення інтереси її учасників та інтереси держави. Історичний досвід показує, що тіньова економіка буде існувати до тих пір, поки існує державна форма організації суспільного життя і держава так чи інакше впливає на захист її інтересів шляхом поширення обмежень, наказів і заборон. Подібне економічне явище характерне для всіх країн, незалежно від рівня та моделі економічного розвитку.

З одного боку, розвиток тіньової економіки є реакцією на факт державного регулювання. Регулювання, у свою чергу, неможливе без обмежень, а необґрунтовані обмеження провокують його порушення, особливо якщо це вигідно. Значна кількість видів тіньової економіки (наприклад, ухилення від сплати податків) пояснюється саме недоліками державного регулювання – бюрократизацією управління, надмірними податками тощо.

Тобто, можна стверджувати, що основною причиною формування тіньового сектору економіки є існуючі вимоги та обмеження, які встановлюються державою до суб'єктів економічної діяльності. Порушення цих вимог, обмежень і заборон, у свою чергу, є основою виникнення та існування будь-якого виду

тіньової економіки. Чим гострішими є ці вимоги та обмеження, тим більший простір потенційних можливостей для ефективного функціонування тіньового сектору.

Загалом основні причини, що гальмують вихід української економіки з тіні, такі:

- системні недоліки податкової політики (по суті, чинна податкова система спрямована на максимальне залучення доходів до бюджету, без урахування можливих негативних наслідків надмірного податкового тиску на компанії та громадян);

- відсутність повноцінного ринкового середовища (уповільнення інституційних, структурних та економічних змін, недосконалість ринкових механізмів призводять до неузгодженості державної економічної політики з інтересами підприємств, які змушені самотійно розвивати неформальні механізми взаємного співробітництва);

- високий рівень корупції та некомпетентність службовців (корупція є одним із головних факторів розвитку України та залишається однією з найбільших перешкод її інтеграції у світове співтовариство);

- нестабільність інвестиційного та підприємницького клімату;

- недостатній захист інвесторів; – нестабільне політичне середовище та ін.

Для більш поглибленого аналізу чинників тіньової економіки України рекомендується визначити безпосередні зони присутності тіньової економіки та відповідні причини відтоку коштів у тіньовий сектор:

1. Неефективне управління державними фінансами

Однією з основних причин відтоку бюджетних ресурсів у тіньову економіку є неефективне управління державними фінансами. У сфері державних фінансів існують умови, що сприяють тінізації економіки України за такими напрямками: державна система бюджетного планування, розподіл коштів через державні закупівлі, облік витрат та система державного фінансового контролю.

Виведення державних коштів у тіньову економіку на етапі планування державних видатків відбувається шляхом включення до них надмірних і не виправданих витрат (штучне підвищення цін на проекти). Відсутність єдиної інформаційно-аналітичної бази з цінами в регіонах, а також нормами і

стандартами послуг, а також стислість термінів розгляду бюджетних запитів при плануванні державних видатків дають можливість включати зайві та невиправдані витрати до встановлення системи «відкатів».

Слід врахувати кілька факторів, які сприяють виведенню державних коштів у тіньовий цикл:

- відсутність або недостатнє впровадження системи управління ризиками при плануванні та розподілі бюджетних коштів (створюються умови, за яких додаткові кошти виділяються тим державним органам, де виявлено найбільші порушення);

- відсутність або розмивання відповідальності за неадекватне планування державних витрат, завищення вартості інвестиційних проектів та поточних витрат на всіх етапах формування цієї вартості за наявності негласної винагороди за прийняття таких рішень;

- відсутність чітких стандартів опису товарів, технічних характеристик (робіт, послуг) та встановлених стандартів при плануванні коштів не дозволяє перевірити достовірність наданих робіт і послуг, включених до бюджетної заявки..

2. Недосконалість фіскального адміністрування.

Недостатньо ефективна робота фіскальних органів збільшує можливість ухилення від сплати податків та митних платежів шляхом різноманітних шахрайств, створення підставних компаній для переведення тіньових доходів у готівку, контрабанди тощо.

Незаконне виробництво та реалізація підакцизних товарів. Криміногенна ситуація у сфері незаконного виробництва та реалізації підакцизних товарів залишається досить складною та має тенденцію до погіршення.

Товари продаються без акцизних марок або з недійсними марками. В обіг потрапляють самі акцизні марки, як державні, так і підроблені.

Збільшується кількість підпільних виробників неякісної алкогольної продукції на основі незареєстрованого алкоголю, а підпільний алкогольний бізнес змішується з професійною та загальною злочинністю. Посилена боротьба з нелегальним алкогольним бізнесом змушує його інтегруватися в легальне ліцензійне виробництво аналогічної продукції, щоб «легалізувати» свій капітал.

Відсутність контролю з боку державних органів у комерційному секторі. Стимулюючими чинниками виникнення тіньової економіки у сфері торгівлі є незаконна підприємницька діяльність та відсутність достовірної інформації про обсяги продажу, найменування та походження товарів, постачальників, дилерів та покупців.

Відсутність цієї інформації призводить до викривлення доходів від реалізації товарів, повторних перепродажів, подорожчання товарів, а також можливих ризиків, пов'язаних з реалізацією контрабандної та контрафактної продукції.

3. Нерозвиненість безготівкових розрахунків.

Нерозвиненість окремих аспектів банківської системи також є однією з причин тіньового обороту фінансового сектора. Зокрема, сплата більшості готівкових платежів, наприклад у продуктових магазинах, кафе, аптеках, перукарнях, громадському транспорті та інших місцях, призводить до недоотримання значних податкових платежів до бюджету. Крім того, при оплаті товарів і послуг споживачам часто не завжди потрібен податковий чек або інші документи, що підтверджують покупку. Це призводить до того, що при продажу товарів і наданні послуг через касові апарати обліковується лише частина операцій.

4. Порушення в сфері зовнішньоекономічної діяльності та слабка міжвідомча взаємодія.

Зараз корупція в митних органах є поширеною, оскільки це взаємовигідний процес, при якому учаснику зовнішньоекономічної діяльності легше перерахувати неправомірну винагороду, ніж виконати всі митні формальності та здійснити необхідні платежі. Зазначені порушення зумовлені, зокрема, високими тарифами на окремі види товарів та перешкодами, які створює компанія при імпорті товарів в країну.

Контрабандна діяльність стає більш організованою та масштабною, а спосіб її роботи вдосконалюється.

5. Недосконалість законодавства в сфері економічних злочинів, корупція в державних органах та низький рівень правової культури.

Недосконале законодавство та слабкий контроль за виконанням

нормативно-правових актів створюють умови для виникнення адміністративних перешкод для розвитку бізнесу та приводи для неправомірних дій як з боку державних службовців, так і представників бізнесу.

Вихований правовий нігілізм стає чинником порушення закону, навіть відкритого, характерною рисою чиновників і великих компаній. Корупція в уряді та правоохоронних органах сприяє використанню тіньових обходів, які несумісні з ефективним функціонуванням державного апарату.

У галузі корпоративних фінансів знайдено різні форми тіньової діяльності вони можуть включати в себе оптимізацію, нелегальну та легальну. Для більш кращого розуміння характеристики або наслідки, потрібно порівняти між собою форми прояву тіньових корпоративних фінансів.

Таблиця 1.4 – Форми прояву тіньових корпоративних фінансів

Форма прояву	Опис	Основі характеристики
«Біла» тіньова економіка	Заборонена законом економічна діяльність працівників «білої», вона призводить до тіньового розподілу державного доходу	Недостовірні звіти, бухгалтерська економія, недобросовісна практика аналізу фінансових показників
«Чорна тіньова економіка	Заборонена законом економічна діяльність, яка пов'язана з виробництвом та реалізацією тіньових товарів і послуг.	Використання фінансових інструментів і меж етики та корегування для зменшення податків та боргів перед кредиторами
«Сіра» тіньова економіка	Дозволена законом, але не зареєстрована економічна діяльність яка виготовляє та реалізує звичайні товари та послуги.	Нелегальні операції, кримінальна діяльність, організована злочинність, відмивання «брудних грошей» через корпоративні структури.

Джерело: побудовано і розраховано автором на основі [10 С. 156]

«Біла» тіньова економіка передбачає використання законодавчо, морально та етично неприйнятних методів досягнення фінансових цілей. Компанії можуть намагатися знизити витрати на бухгалтерський облік або збільшити заявлені прибутки за допомогою оманливої звітності, економіки бухгалтерського обліку та

нечесних методів аналізу фінансової діяльності. У «чорній» формі компанії можуть займатися незаконними або злочинними діями у фінансовому секторі. Це може включати незаконне переміщення товарів, фінансові злочини, відмивання грошей через корпоративні структури, незаконні фінансові операції через криптовалюту та іншу незаконну діяльність. У «сірій» формі прояву компанії можуть використовувати офіційні фінансові інструменти, але у граничних ситуаціях щодо питань етики та регулювання. До них належать стратегії, які спрямовані на зниження податкових платежів і боргів перед кредиторами, такі як ухилення від сплати податків, створення оманливих структур для стимулювання оподаткування [8, с 156]. Розробка стратегії боротьби з «білою», «сірою» та «чорною» тіньовою економікою в корпоративному секторі сприятиме збалансованому підходу до стабілізації фінансової діяльності та дотриманню етичних і правових норм.

1.3 Методичні підходи до оцінювання рівня тінізації корпоративних фінансів

У сучасних умовах динамічного розвитку світової економіки компанії відіграють важливу роль у розробці та реалізації економічних стратегій. Вони є головним джерелом робочих місць, інновацій та інвестицій і допомагають зміцнити економічну сталість як на державному, так і на глобальному рівнях. Одним із найважливіших аспектів діяльності підприємства є реалізація ефективних фінансових планів та управління фінансовими ресурсами підприємства. У зв'язку зі зростанням складності фінансових операцій і посиленням конкуренції на ринку поняття «тінізації» набуло особливої актуальності. Корпоративне відмивання грошей стосується незареєстрованих або незаконних дій, які спрямовані на зменшення податків, ухилення від сплати податків, відмивання грошей та інші фінансових операції, які порушують закон та етичні стандарти.

Зробивши висновок з серйозних економічних наслідків тінізації, потрібно

розробляти та застосовувати ефективні методи оцінювання, це стимулює мінімізації ризиків, які тісно пов'язані нестабільними фінансовими діями підприємств. На рисунку 1.2 наведено приклади методів оцінювання рівня тінізації фінансів.

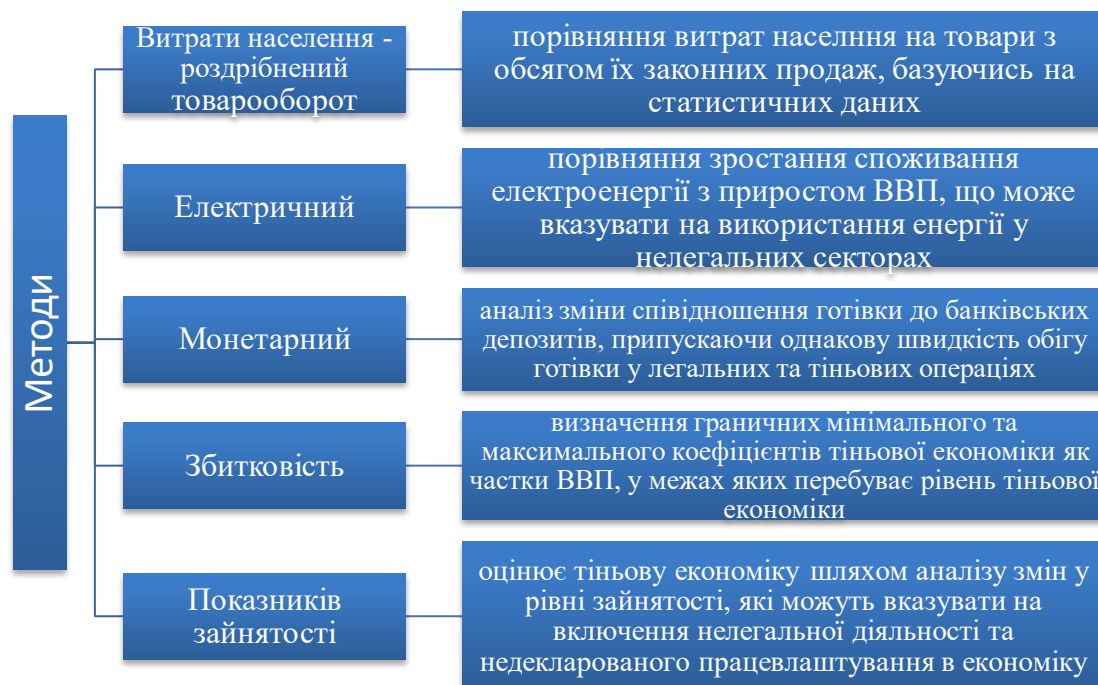

Рисунок 1.2 – Методи оцінювання рівня тінізації корпоративних фінансів

Джерело: побудовано і розраховано автором на основі [8 С. 108]

Для більш кращого розуміння масштабів тіньової економіки потрібно розглядати більш детальніше кожен з методів оцінювання рівня тінізації корпоративних фінансів:

1. Витрати населення – роздрібний товарооборот, метод створений щоб виявити можливість перевищення грошових витрат населення на придбання товарів порівняно загальним обсягом продажу населенню товарів в офіційному середовищі економіки. Для проведення цього аналізу дані про витрати домогосподарств збираються шляхом вибіркового обстеження умов життя, у якому домогосподарства надають інформацію добровільно.

2. Електричний, цей метод використовує дані про споживання електроенергії для розрахунку загального обсягу економічної діяльності, а потім порівнює цей обсяг з офіційною статистикою ВВП. Цей метод дозволяє визначити можливість використання електроенергії в народному господарстві, що не відображено в офіційних статистичних показниках.

3. Монетарний, цей метод базується на визначенні зміни співвідношення готівки та банківських депозитів у аналізованому періоді порівняно з базовим періодом. З такого підходу випливає припущення, що при здійсненні суб'єктами господарювання та населенням незареєстрованої господарської діяльності розрахунки за товари, роботи та послуги здійснюються готівкою, що призводить до збільшення попиту на готівку в обігу поза банківською системою.

4. Збитковість, цей метод встановлює граничні значення мінімального та максимального коефіцієнтів тіньової економіки, які представляють частку ВВП, у межах якої функціонує тіньова економіка. Такий підхід враховує такі припущення, коли за офіційною статистикою всі збиткові компанії є фактично прибутковими, що може свідчити про переоцінку масштабів тіньової діяльності.

5. Показників зайнятості, цей метод базується на вивченні та аналізі даних про зайнятість населення, у тому числі офіційних показників, які можуть свідчити про потенційну тіньову зайнятість. Принцип дії методу аналізу показників зайнятості полягає у порівнянні офіційних показників із реальністю на ринку праці

У вітчизняній та зарубіжній практиці виділяють три основні групи методів виявлення та оцінки тіньової економіки:

- непрямі методи, це ті методи, які засновані на оцінці кількісних показників економічної діяльності;
- прямі методи, які охоплюють якісні методи збору даних, включають: опитування, інтерв'ю або експертну оцінку;
- методи моделювання, що включають використання економетричних моделей для оцінки тіньової економіки.

Аналіз вітчизняних та зарубіжних джерел виявив, що підхід до дослідження масштабів тіньової економіки залежить від напрямку дослідження.

Всі підходи оцінки рівня тінізації можливо розділити на наступні групи (рисунок 1.3)

Рисунок 1.3 – Підходи виміру рівня тіньової економіки

Джерело: побудовано і розраховано автором на основі [11]

Економічний підхід використовується при дослідженні глобального, макро- та мікрорівня, а також в інституційному аспекті. Особливість економічного підходу полягає у дослідженні впливу тіньової економіки на ефективність економічної політики, розподіл і використання економічних ресурсів, а також у розробці надійних методів їх оцінки та вимірювання.

Вирішальним критерієм для правового підходу є виділення тіньових явищ із акцентом на відношенні до системи регулювання. Конкретними критеріями є: ухилення від офіційної чи державної реєстрації, державного контролю; незаконний характер.

У рамках кримінологічних підходів використовується критерій суспільної шкідливості (небезпеки). Так, для виділення тіньових економічних відносин К. Улибін використовує критерій деструктивності, шкідливості суспільства та його членів, а також привласнення нетрудових доходів.

Комплексний підхід використовує різні поняття (правові, статистичні, економічні, соціальні, етичні) і групи критеріїв, які в сукупності відображають аспекти реальної дійсності та реалізують можливість їх вигідного синтезу. У рамках кібернетичної концепції тіньова економіка розглядається як саморегульована та керована система, розробляються економіко-математичні моделі прогнозування та управління тіньовою економікою, закономірності її розвитку та взаємодії з офіційним сектором.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТІНЬОВИХ КОРПОРАТИВНИХ ФІНАНСІВ НА ГЛОБАЛЬНОМУ ТА ВІТЧИЗНЯНОМУ РІВНІ

2.1 Порівняння тенденцій тінізації корпоративних фінансів на світовій арені та в Україні

Аналіз обсягів тіньових корпоративних фінансів в світі є важливим завданням для розуміння справжньої економічної ситуації, збалансованого фінансового розвитку та впровадження ефективних політичних заходів. Тіньові фінансові практики можуть порушувати справедливість конкуренції, впливати на збитковість державних бюджетів через ухилення від оподаткування та обмежувати можливості інвестування у реальний сектор економіки. Отже, вивчення обсягів тіньових корпоративних фінансів допомагає визначити рівень корупції та економічної злочинності, фінансову безпеку.

Визначимо глобальний рівень тіньової економіки (рис 2.1). Дослідження цього показника може сприяти розумінню масштабів проблеми, виявленню причин та наслідків, а також розробці ефективних стратегій для боротьби з цією негативною явищем.

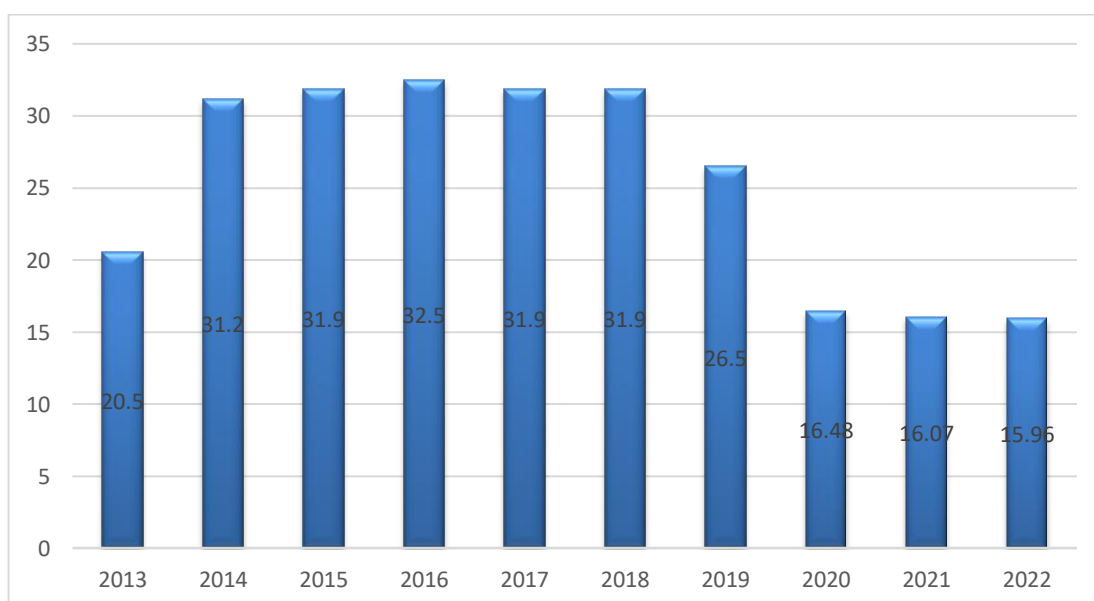

Рисунок 2.1 – Глобальний рівень тіньової економіки за 2013 – 2022 рр., %

Джерело: побудовано і розраховано автором на основі [26]

З наведеного рисунка 2.1 можемо зробити висновок, що протягом 2013-2022 рівень тіньової економіки показує доволі стабільний результат. З 2013 по 2016 можемо спостерігати збільшення рівня тіньової економіки, який зріс з 20,5% до 32,5 ВВП, це є причиною зростання неофіційних та недекларованих операцій в економіці протяг цих років. Але починаючи з 2017 по 2019 рік спостерігається спочатку повільне падіння, але з 2019 цей показник значно знизився порівняно з 2017, це є позитивним явищем і свідчить про конкретні заходи контролю та певних реформ на подолання тінізації оподаткування. Можемо спостерігати як в 2019 році рівень тіньової економіки все ще є зависоким, але внаслідок реформ, ефективного моніторингу та контролю цей показник знизився до найнижчого рівня. Для подальшого зниження рівня тіньової економіки потрібно вводити реформи в сфері оподаткування та створювати сприятливі умови для офіційного бізнесу.

Тіньовий сектор економіки існує в будь-якій країні, незалежно від рівня її розвитку. Проте в деяких країнах тіньова економіка знаходиться на такому рівні, що не має значний вплив на економіку (5-12% ВВП), а в інших згубно впливає на всі соціально-економічні процеси (більше 30% ВВП). До другої категорії країн відноситься Україна належить.

За розрахунками Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, рівень тіньової економіки в першому кварталі 2020 року склав 31% офіційного валового внутрішнього продукту України, що на 2% більше, ніж у 2019 році.

Рівень тіньової економіки у 2019 році склав 28% офіційного ВВП України, тобто на 3% менше, ніж у 2018 році.

Серйозною та актуальною проблемою сучасного світу є зростання незаконних грошових потоків. Це явище може мати значні негативні наслідки для економіки, соціальної стабільності та міжнародної безпеки. Аналіз масштабів незаконних фінансових потоків є важливим завданням наукових досліджень з метою виявлення причин подолання цього явища. Їх динаміка наведена на рисунку 2.2

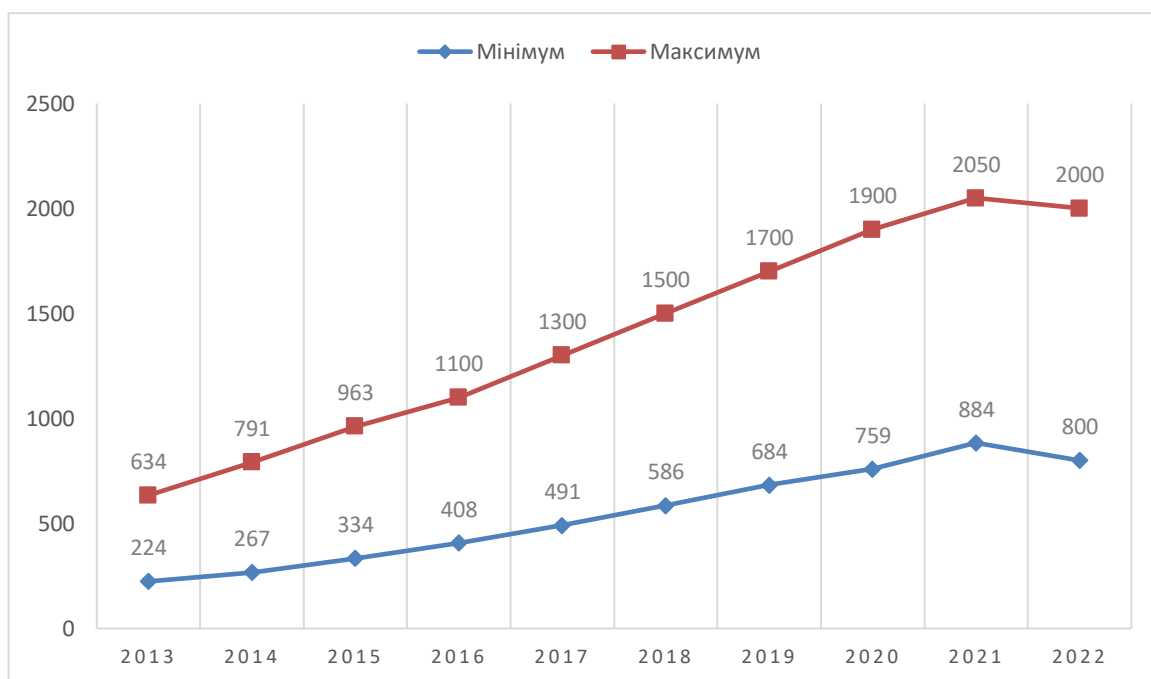

Рисунок 2.2 – Обсягів незаконних грошових потоків за 2013-2022 рр., млрд дол.

Джерело: побудовано і розраховано автором на основі [29]

Виходячи з даних на рисунку 2.2, можна зробити певні висновки. За досліджуваний період обсяг незаконних грошових потоків зріс. Однак у 2022 році відбудеться падіння до 800 мільйонів доларів. Розбіжність між мінімальним і максимальним об'ємом може бути викликана кількома факторами. Однією з можливих причин є методологічна різниця в розрахунку мінімального та максимального обсягів. Вимірювання незаконних грошових потоків може базуватися на офіційних і надійних даних або на оцінках і припущеннях. Через використання різних джерел і методів оцінки можливі відмінності, які можуть вплинути на точність результатів.

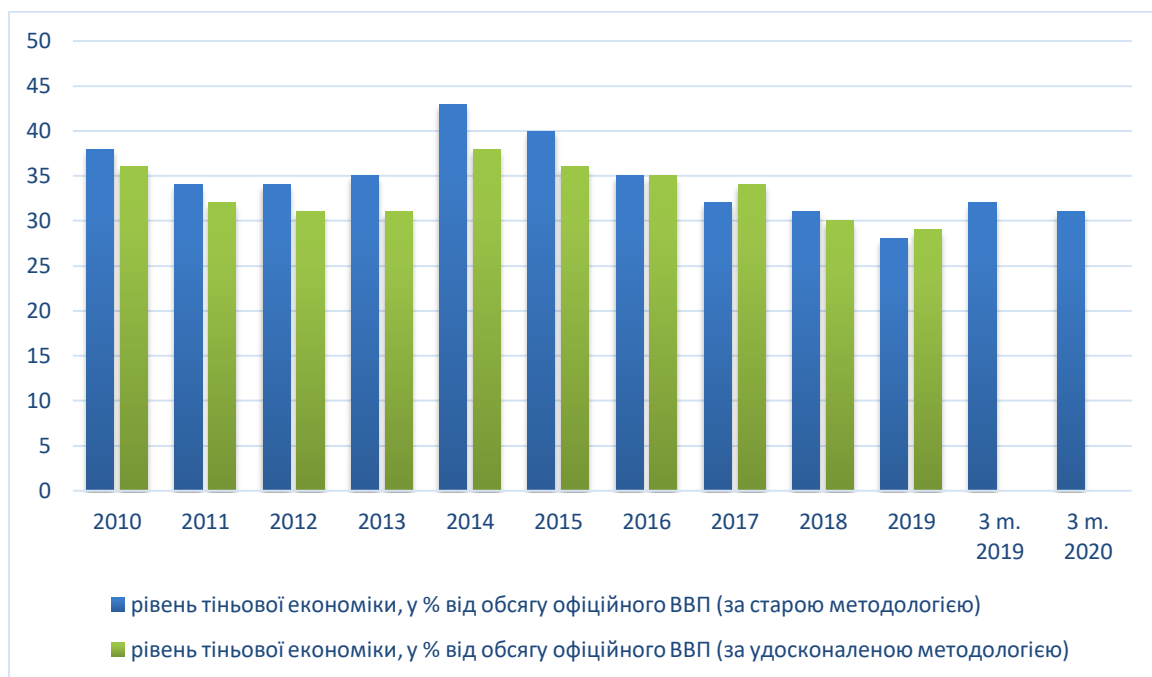

Рисунок 2.3 - Рівень тіньової економіки в Україні за 2010-2020 рр.

Джерело: побудовано і розраховано автором на основі [31]

Динаміка тіньової економіки має нетиповий характер із так званим галузевим характером характеристики.

Три з чотирьох методів оцінки рівня тіньової економіки зафіксували такі дані:

- метод «витрати населення – роздрібна торгівля та послуги» – 29% від обсягу офіційних ВВП;
- електричний спосіб – 27% ВВП;
- монетарний метод – 29% ВВП.

У той же час метод збиткових підприємств показав зростання рівня тіньова економіка до 38% від обсягу офіційного ВВП.

Найвищий рівень тіньової економіки спостерігається в такій сфері як неформальна зайнятість населення, отримання заробітної плати в конвертах, валютний ринок, приховування доходів шляхом підприємств і фірм, продаж автомобілів, ринкова торгівля, операції з нерухомістю. Розвиток тіні економіки призводить до зменшення обсягів фінансування соціальних та інших видатків населення, на збільшення боргових зобов'язань.

Найвідомішими важелями механізму детінізації української економіки є адміністративні, економічні та соціальні важелі.

Серед заходів адміністративного тиску можна виділити ті, що обмежують тіньову діяльність шляхом покарання та тих, що стимулюють перехід до легального сектора економіки.

Економічні заходи детінізації базуються на створенні сприятливого економічного середовища для розвитку підприємницької діяльності на конкурсних засадах передбачити використання фінансових інструментів в організаційному механізмі ведення бізнесу з метою залучення його в юридичну навколишнє середовище. Економічні важелі детінізації включають програми фінансового стимулювання, податкові пільги, кешбек, сучасні та доступні методи оплати тощо.

Соціальна діяльність спрямована на підвищення фінансової грамотності, пільг і стимулів для бізнесу існують у формальній економіці. Серед них можна відзначити покращення сфери обслуговування населення секторі та створення нових переваг як для бізнесу, так і для окремих осіб, які працюють в офіційному секторі економіка.

Подолання тінізаційних явищ на корпоративному рівні сприятиме покращенню конкурентоспроможності України та зростанню економіки, зокрема збільшенню інвестицій, створенню робочих місць, підвищенню рівня життя, покращенню доступу до якісних товарів та послуг, зміцненню інтеграції України в європейську та світову економіку.

2.2 Оцінка обсягів тінізації корпоративних фінансів в країнах Європи та ОЕСР

Тенденції розвитку економік країн Європи та ОЕСР за період з 2003 по 2022 роки свідчать, що середній розмір тіньової економіки 36 країн Європи та ОЕСР зменшився з 16,48% ВВП у 2020 році до 16,07% у 2021 році (зниження на 0,41 в.п.). Завдяки тривалому економічному відновленню в 2022 році середня тіньова економіка цих 36 країн дещо знизилась до 15,96% ВВП (середнє для всіх 36 країн): дуже помірне скорочення на 0,11 процентного пункту.

У країнах Європи в 2021 році спостерігалось помірне зниження тіньової

економіки з 17,87% ВВП (2020 рік).) до 17,42% ВВП (2021; середнє значення для країн ЄС). Середнє зниження тіньової економіки країн ЄС становило 0,45 в.п. або 2,52%. Причинами цього падіння були великі державні витрати на інфраструктуру, субсидії підприємствам і спеціальні трансферти окремим особам, що призвело до значного зростання ВВП у поєднанні зі зниженням безробіття. Схеми утримання робочої сили, які застосовувалися в більшості країн ОЕСР, зазвичай також частково замінювали попередній трудовий дохід працівників, які фактично були тимчасово звільнені — працівники залишалися на заробітній платі фірми, так що специфічний людський капітал фірми ефективно підтримувався, незважаючи на нижчий сукупний попит, збої в постачанні та непередбачені обмеження ліквідності під час пандемії (наслідки локдаунів, зупинок і збільшення невизначеності). У більшості випадків такі працівники мали надлишок вільного часу, який вони зазвичай могли використати або в економіці самообслуговування, або в тішовій економіці.

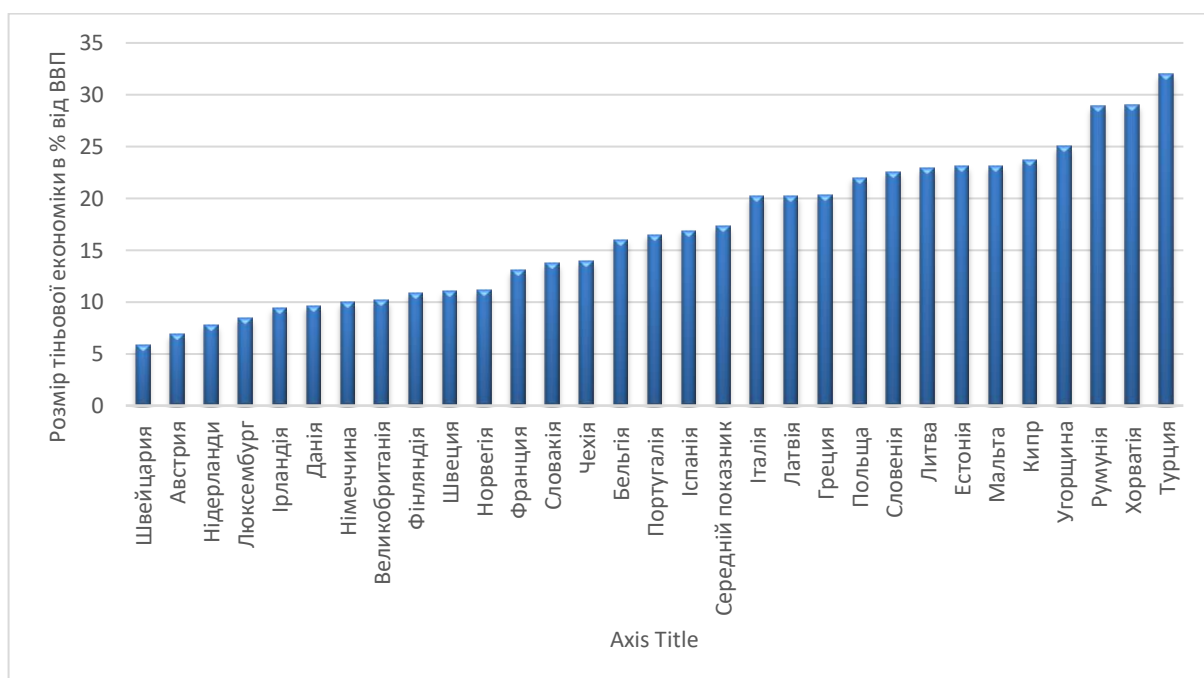

Рисунок 2.4 - Розмір тіньової економіки 31 країни Європи у 2021 році (у % від ВВП).

Джерело: побудовано і розраховано автором на основі [33]

У 2022 році подальше скорочення тіньової економіки було дуже скромним. Середній розмір тіньової економіки 28 країн-членів ЄС зменшився з 17,42% (2021) до 17,29% у 2022 році. Зменшення відбудеться в 15 країнах ЄС, тоді як

тіньова економіка збільшиться в 13 країнах-членах ЄС. Слід зазначити, що це прогнози тіньової економіки, зроблені в січні 2022 року, де все ще відкрито, коли закінчиться пандемія та коли відновлення європейських країн та країн ОЕСР посиляться.

Звертаючись до розвитку тіньової економіки в трьох країнах, які не входять до ЄС, але європейські країни ОЕСР, результати показані за період з 2003 по 2022 рр. у таблиці 2. Як і у випадку з 28 країнами ЄС, тіньова економіка цих трьох європейських країн, що не входять до ЄС, різко зросла з 2019 по 2020 рік: у Норвегії з 10,8 до 11,62% ВВП, у Швейцарії з 5,5 до 6,1%, а в Туреччині з 29,40 до 32,54%. Найбільше зростання (на 3,14 процентного пункту або 10,4%) відбулося в Туреччині. Через досить сильне економічне відновлення у 2021 та 2022 роках можна передбачити невелике зменшення тіньової економіки — приблизно на 0,42 процентного пункту — у цих трьох країнах. Якщо об'єднати ці три європейські країни та 28 країн ЄС, то середній розмір тіньової економіки 31 європейської країни становив 22,4% у 2003 році, зменшився до 19,4% у 2008 році, потім зріс до 19,9% у 2009 році, і знову знизився до 16,20% у 2019 році. Він різко зріс до 17,76% у 2020 році та знизиться до 17,20% у 2022 році.

Далі звернемося до розвитку тіньової економіки високорозвинутих неєвропейських країн ОЕСР, а саме Австралії, Канади, Японії, Нової Зеландії та США за період з 2003 по 2022 рр.; результати наведено в таблиці 2.1. Як і для 31 європейської країни, розрахунки показують значне зростання тіньової економіки цих 5 країн з 7,6% (середнє значення ВВП 2019 року) до 8,6% ВВП у 2020 році: зростання на 1,0 відсоткового пункту або 13%. У 2021 та 2022 роках можна прогнозувати помірне зниження тіньової економіки цих п'яти країн на 0,3 відсоткових пункти, оскільки економічне піднесення відбулося у 2021 році та, як очікується, продовжуватиметься у всіх п'яти країнах.

Таблиця 2.1 - Розмір тіньової економіки 5 високорозвинених неєвропейських країн ОЕСР за 2003–2022 рр. (у % від ВВП).

Роки	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Австралія	10.3	9.8	9.4	9.2	8.9	9.71	9.52	9.31
Канада	10.3	10	9.8	9.6	9.4	10.32	9.74	9.95
Японія	8.4	8.5	8.6	8.5	8.2	9.1	8.84	8.56
Нова Зеландія	8	7.8	7.4	6.9	6.8	7.86	7.25	7.63
США	5.9	5.6	5.4	5.1	4.8	6.11	6.56	6.1
інші країни ОЕСР (середнє)	8.6	8.3	8.1	7.9	7.6	8.6	8.4	8.31

Джерело: побудовано і розраховано автором на основі [36]

Можна розглянути розвиток тіньової економіки всіх 36 країн Європи та ОЕСР за період з 2003 по 2022 рік. Знову ж таки можна побачити, що середній розмір тіньової економіки в усіх 36 країнах Європи та ОЕСР сильно зростає з 14,98% ВВП у 2019 році до 16,48% ВВП у 2020 році (зростання на 1,5 відсоткових пункти або 11%). Завдяки потужному економічному відновленню тіньова економіка дещо зменшилася до 16,07% ВВП (середнє значення для всіх 36 країн) у 2021 році та й надалі зменшуватиметься, хоч і помірно, до 15,96% ВВП у 2022 році. Найважливішою причиною цього зниження є те, що якщо офіційна економіка відновлюється або процвітає, у людей менше стимулів займатися додатковими видами діяльності в тіньовій економіці та заробляти додаткові приховані гроші. Зменшення сильніше в тих країнах, де корупція низька або діє належне управління.

Тінізація економіки в різних країнах світу розвивається через ряд політичних, економічних, психологічних і технічних причин.

Наприклад, Туреччина є країною, яка переживає значні економічні трансформації. Серед політичних і соціальних причин можна виділити наступне:

- конфлікт з Курдистаном, який призвів до спаду економічної активності в регіоні та сприяв зростанню підпільної економіки. Конфлікт між Туреччиною та

курдським народом триває десятиліттями. Курди є найбільшою етнічною меншиною в Туреччині, їх культура, мова та ідентичність зазнавали систематичної асиміляції та гноблення протягом всієї історії Туреччини. У 2013 році був ініційований мирний процес між турецькою владою та Курдською революційною партією для припинення конфлікту. Однак цей процес був зупинений у 2015 році після того, як Курдська революційна партія оголосила про відмову від припинення вогню та відновлення збройної боротьби. Конфлікт триває досі і залишається однією з найбільших проблем Туреччини та Близького Сходу;

- низький рівень доходу. Багато людей у Туреччині працюють у тіньовому секторі, тому що вони можуть отримувати більш швидко та неоподатковувану зарплату, що може бути особливо привабливим для людей у бідніших регіонах країни.

У Німеччині можна виокремити наступні причини тінізації економіки:

- значна кількість нелегальних мігрантів, які можуть бути активними у неформальній економіці. Згідно з початковою оцінкою Федерального статистичного управління (Destatis), наприкінці 2022 року в Німеччині проживало щонайменше 84,3 мільйона жителів. Наприкінці року в цій країні проживало більше людей, ніж будь-коли раніше. Порівняно з кінцем 2021 року чисельність населення зросла на 1,1 млн осіб. Причиною такого сильного зростання стала рекордна чиста імміграція (позитивний баланс прибулих і вибулих);

- Бюрократія та складність процедур реєстрації бізнесу. Процес реєстрації бізнесу в Німеччині може бути дуже складним і бюрократичним, який змушує підприємців працювати в тіневій сфері.

World Economics проводить квартальне дослідження неформальної економіки (QIES), що поєднує останні оцінки економістів з всього світу. З даних World Economics, London, що відображені на рисунку 2.9, розглянуто як змінився рівень неформальної (тіньової) економіки станом на 2022 рік порівняно з 2021 роком.

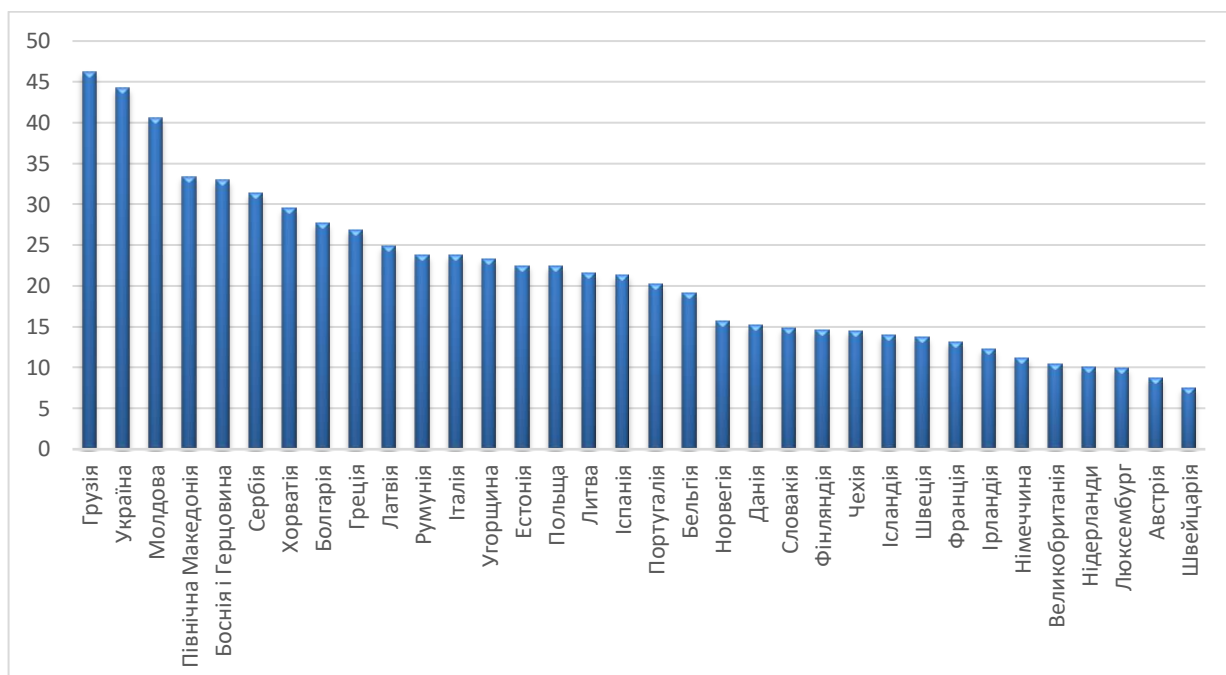

Рисунок 2.5 – Рівень неформальної економіки станом на 2022 рік.

Джерело: побудовано і розраховано автором на основі [38]

За рік показник тіньової економіки в Україні зріс на 12,2%, але зростання рівня тіньової економіки спостерігається і в інших країнах, наприклад, у Швейцарії досі мінімальний рівень тіньової економіки, але вона спостерігалася зростання на 1,7%.

Існує кілька факторів, які можуть пояснити збільшення розмірів тіньової економіки у світі у 2021-2022 роках:

- економічні наслідки пандемії COVID-19: пандемія COVID-19 призвела до закриття багатьох компаній і обмеження економічної діяльності. Це спричинило серйозні проблеми для компаній і людей, які втратили роботу. Багато людей вирішили працювати в тіньовій економіці, щоб заробити на життя;
- податкова політика: деякі країни мають дуже високі податки, що може змусити людей і компанії шукати способи уникнути податків;
- корупція є однією з основних причин тіньової економіки. Коли правоохоронні органи та уряд корумповані, люди можуть відчувати, що їхні законні права незахищені;
- зростають вимоги до соціальної захищеності населення, які не можуть повністю вирішити державні органи;
- розвиток технологій дозволяє людям працювати віддалено та у зручний

для них спосіб. Це може призвести до збільшення фрілансової та іншої самозайнятості, що може не відображатися в офіційній статистиці зайнятості та доходів;

- міграція також може збільшити розміри тіньової економіки. Наприклад, люди, які емігрують в інші країни, можуть не мати легального статусу, що призводить до працевлаштування в тіньовому секторі економіки.;

- надмірне регулювання може призвести до зростання тіньової економіки. Коли уряди встановлюють високі стандарти та правила, це може спонукати компанії та окремих осіб шукати способи уникнути правил і податків;

- оскільки світ стає більш конкурентоспроможним, компанії можуть прагнути зменшити витрати та податки, перемістивши свою діяльність в інші країни або найнявши працівників у тіньовий сектор.

2.3 Аналіз тінізації корпоративних фінансів у сфері податкових відносин

Як і більшість інших країн із доходом на душу населення нижче середнього та слабким державним управлінням, Україна страждає від відносно великої «тіньової економіки», тобто економічної діяльності, на яку не сплачуються податки. Міністерство економіки України оцінює її розмір у 32% від валового внутрішнього продукту (ВВП), що є забагато порівняно з розвиненими країнами, але схоже на показники країн із близькими до наших характеристиками якості врядування і доходу на душу населення. Слід відзначити, що за останні роки рівень тіньової економіки, за цими оцінками, значно скоротився (з 36% у 2014 році до 32% у 2022 році), і це збіглося зі скороченням перерозподілу через державні фінанси (з 48-52% у 2010х роках до 39-41% у 2021-2022 роках). Це природно з огляду на те, що тінізація є закономірною відповіддю економіки на надмірний (особливо у порівнянні з наявною якістю «державних послуг») податковий тиск. Важливим чинником природного скорочення частки тіньової економіки є також економічне зростання як таке, що супроводжується підвищенням продуктивності праці в офіційному секторі та іншими привабливими факторами легальної зайнятості. Однак особливо це стосується

абсолютно неофіційної діяльності. Водночас наявність великого «тіньового сектору» не дозволяє зменшити номінальне податкове навантаження з одного боку та спотворює конкурентні умови з іншого. І перше, і друге явища в свою чергу сприяють утворенню тіні. Тому боротьба з нею є важливою, але не найважливішою частиною податкової реформи.

Побудована в Україні система адміністрування податку, що базується системі електронного адміністрування та обов'язку реєстрації податкових накладних в Єдиному реєстрі податкових накладних з можливістю позасудового блокування з боку контролюючих органів податкових накладних та розрахунків коригування до них (так звані СЕА ПДВ та СМКОР), генерує значні витрати часу й коштів платників податків на ведення податкового обліку та дотримання процедур. З огляду на важкий адміністративний тягар, історичну високу корупціогенність податку та його домінуючу роль у формуванні доходів державного бюджету, саме питання втрат бюджету внаслідок схем уникнення від сплати ПДВ є одним з найактуальніших. Разом з тим, слід зазначити, що з введенням СЕА ПДВ та СМКОР розміри ринку «податкових ям» та «скруток» було дещо скорочено, але ця перемога досягається значним зростанням адміністративного тиску на бізнес.

Таблиця 2.2 Аналіз основних параметрів адміністрування ПДВ за період 2017-2022 року.

№		2017	2018	2019	2020	2021	2022
1	Сума відшкодованого з бюджету податку (ПДВвідш)	120,1	131,7	151,9	143,1	159,7	84,6
2	Збір податку до держбюджету (ПДВзбір)	430,7	506,2	530,6	543,7	696,2	551,6
3	ПДВвідш / ПДВзбір	27,88%	26,02%	28,63%	26,32%	22,94%	15,33%
4	ВВП у факт. цінах (ВВПном)	2 983,9	3 560,6	3 978,4 4	4 194,1	5 459,6	4 750
5	ПДВвідш / ВВПном	4,02%	3,7%	3,82%	3,41%	2,93%	1,78%
6	ПДВзбір / ВВПном	14,43%	14,22%	13,34%	12,96%	12,75%	11,61%

Джерело: побудовано і розраховано автором на основі [40]

Отримані дані кажуть про те, що у відсотковому співвідношенні (ПДВ збір/ВВП номінал) – найбільша питома вага збору у 2017-2018 роках, а найменша - у 2022 році. Зазначене може бути зумовлено низкою факторів серед яких масовані військові пільги з ПДВ, відсутність системного відшкодування податку бізнесу у лютому-вересні 2022 року, а також жовтнева модифікація системи блокування податкових накладних (ПКУМУ від 12 жовтня 2022 року № 1154), яка призвела до блокування документів кожного шостого платника ПДВ.

Іншими факторами, які також сприяли сплеску в 2017-2018 роках і подальшому зниженню співвідношення зібраного ПДВ до номінального ВВП у наступні роки, були:

- звільнення у 2019-2020 роках від оподаткування ПДВ операцій із ввезення на митну територію України товарів, зазначених у товарних підкатегоріях УКТ ЗЕД 8502 31 00 00, 8541 40 90 00, 8504 40 88 00, зокрема сонячних батарей та вітрогенераторів, відповідно до Закону України від 23.11.2018 №2628-VIII;
- звільнення від сплати імпортного ПДВ автомобілів, оснащених виключно електричними двигунами;
- Законом № 540-IX внесено низку звільнення від ПДВ, а саме щодо ввезення товарів, які спрямовані на боротьбу з коронавірусом (лікарські засоби, медвироби, медобладнання), пільга охоплює не тільки імпортовані, але й “антикоронавірусні” товари вітчизняного виробництва;
- на показник надходжень ПДВ 2018 року вплинув перерахунок 8 млрд грн від НАК Нафтогаз, які були наслідком виграної судової справи проти Газпрому. Ця сума вплинула на співвідношення, але не є результатом боротьби із схемами;

Для більш детального аналізу тенденцій в адмініструванні ПДВ, нами було виконано розрахунок VAT compliance gap за методикою ЄС, адаптованою до умов України. Непрямим методом оцінки дефіциту бюджету внаслідок використання схем ухилення від сплати ПДВ, порушення митних правил, та неправомірного відшкодування ПДВ, є різниця між надходженнями, які мали б надійти до

бюджету (оцінені на основі макроекономічної статистики) та фактичними надходженнями, враховуючи передбачені законодавством пільги – так звану VAT compliance gap (ПДВ-розрив). Метод розрахунку є концептуально простим і зводиться до розрахунку ВВП за споживчим (або видатковим) методом з урахуванням вигод. Однак на практиці є багато нюансів, які можуть істотно вплинути на результат.

Беручи до уваги неповноту даних про додану вартість (цінності) (ДВ) виробництва, було використано методологію, основу на кінцевих споживчих витратах (КСВ), з яких було вираховано ДВ основних державних послуг – освіти та охорони здоров'я, які є, водночас, звільненими від сплати ПДВ, а тому приватні компанії – постачальники цих послуг його не сплачують. Останнє було враховано на наступному кроці через неврахування обсягів пільг, наданих цим галузям відповідно до даних ДПС. Повний потенційний ПДВ дорівнює 1/6 від КСВ, зменшених на обсяг постачання державних послуг.

Таблиця 2.3 – Розрахунок VAT compliance gap

	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Максимум ПДВ (кінцеве споживання)	436354	534882	617484	654088	789045	901360
Нестягнений ПДВ	74630	89708	106947	119464	141275	287942
VTTL	333045	407222	466622	499581	602691	546214
Фактично стягнутий ПДВ	313981	374508	378690	400600	536489	467001
VaT Gap, млн грн	19065	32714	87932	98981	66202	79214
VAT compliance Gap % касовий метод	5,7%	8%	18,8%	19,8%	11%	14,5%
VAT compliance % метод нарахування	7,1%	6,5%	21%	21%	-	-

Джерело: побудовано і розраховано автором на основі [40]

Як видно з нього, якість адміністрування ПДВ дуже сильно залежала від

політичних факторів протягом усього періоду спостережень. У 2010 р. VAT compliance gap був на рівні, характерному для більшості країн, що розвиваються. Проте, у 2011 р. запровадження «5 додатку» дозволило значно покращити контроль за сплатою податку, а приватний інтерес «Сім'ї» Януковича у централізації схем ухилення спонукав до ефективної боротьби з «податковими ямами». Окрім того, мобілізація податків до бюджету (термін тих років) була потрібна для фінансування проектів, пов'язаних з «Євро-2012», через яке відбувалося масоване розкрадання на користь Януковича та його друзів – тому, зокрема, не було виплачено відшкодування аграріям через скасування його на законодавчому рівні. Разом це призвело до різкого падіння VAT compliance gap – до величин, характерних для розвинутих країн.

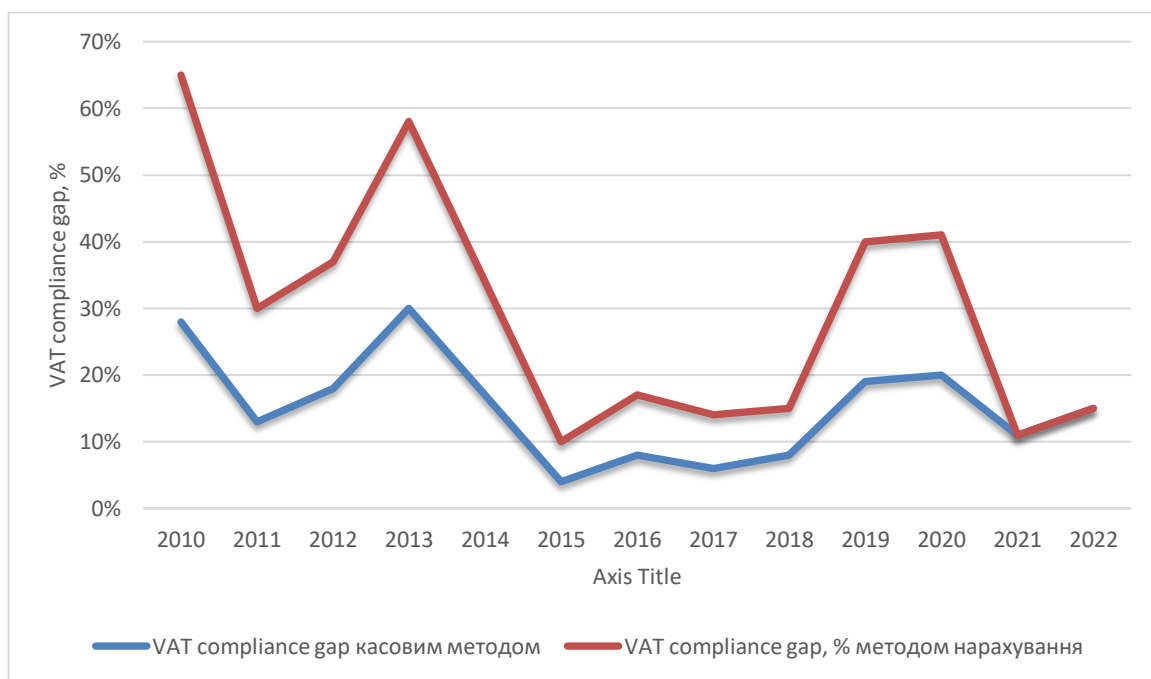

Рисунок 2.6 - VAT compliance gap у 2010-2022рр.

Джерело: побудовано і розраховано автором на основі [40]

Але вже наступного року за рахунок роботи «площадок» - централізованих «конверт-центрів» - VAT compliance gap різко виріс, і 2013 р. досяг пікових величин. Проте, Революція Гідності зруйнувала централізовану схему, до якої платники залучалися часом навіть під тиском, і VAT compliance gap почав падати. А запровадження СЕА ПДВ у 2015 р., яке мало на меті ліквідацію основних на той час схем ухилення («маржинальних ям») закономірно призвело до подальшого падіння, знову до значень, характерних для розвинених країн.

Щоправда, настільки різке падіння саме того року пов'язане не стільки з ліквідацією «дир», скільки з вимиванням оборотних коштів платників, оскільки СЕА ПДВ запрацювала тільки з 3 кварталу того року.

Проте тенденція різко змінилася вже у 2019 р., коли VAT compliance gap повернувся майже до своїх історичних середніх значень. І це навряд чи могло бути наслідком зміни влади через вибори, оскільки новий склад КМУ, якому підпорядкована ДФС, став до роботи тільки у вересні, при чому профільний міністр фінансів та очільник ДФС залишилися при своїх посадах. Скоріше можна пов'язати такі зміни з призначенням С.Верланова на посаду Голови ДФС, яке сталося на три місяці раніше, а, можливо, обидва фактори діяли разом, або причина була в іншому – тут необхідне розслідування. Проте, попри його звільнення та зміну уряду, показники 2020 р. виявилися приблизно такими ж. Ситуація значно виправилася у 2021 р., але погіршилася у 2022 р. – ймовірно, за рахунок ввезення товарів без ПДВ у 2 кв. того року, а також пільгової ставки на пальне, ймовірно не повністю врахованих цим розрахунком.

Для більш детального аналізу впливу факторів на надходження ПДВ по роках – необхідно детально проаналізувати додаткові цифри – окремо від ДПС та ДМС, щоб отримати уявлення про надходження по кожному з адміністраторів (табл. 2.4.).

Таблиця 2.4 – Зміна співвідношення ПДВ з імпортних та вироблених в Україні товарів до ВВП та КСВ за 2015-2021рр

Показники	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
ВВП (реальний), %	90,2	102,4	102,5	103,4	103,2	96,0	103,4
ВВП (номінальний)	1988,5	2385,4	2983,9	3560,6	3978,4	4194,1	5450,1
Кінцеві споживчі витрати	1723,6	2032,3	2595,5	3209,3	3704,9	3923,2	3717,8
ПДВ з вироблених в Україні товарів (ДПС)	39,0	54,1	63,5	79,1	88,9	117,7	155,8
Темп приросту, %	104,4	138,6	117,4	124,7	112,4	132,4	132,4
ПДВ (ДМС)	138,8	181,5	250,5	295,1	287,4	274,1	380,7
Темп росту, %	129,3	130,8	138,1	117,8	97,4	95,4	138,9
Питома вага ПДВ (ДПС) у ВВП, %	1,96	2,27	2,13	2,22	2,23	2,81	2,86
Питома вага ПДВ (ДМС) у ВВП, %	6,98	7,61	8,4	8,29	7,22	6,54	6,99

Джерело: побудовано і розраховано автором на основі [44]

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ ТІНІЗАЦІЇ КОРПОРАТИВНИХ ФІНАНСІВ

3.1 Фактори, що сприяють поширенню тінізації корпоративних фінансів

Причин існування тіньових корпоративних фінансів багато. Їх можна поділити на чотири головні групи: фінансово-економічні, соціально-політичні, правові та адміністративні.

Розмір тінізації економіки в 10-12% ВВП вважається нормальним, 20% – критичним для легальної економіки, 40% – катастрофічним. На прийнятному рівні тіньова економіка також має позитивний ефект: відкриває нові можливості працевлаштування, і не тільки тіньового; виникають інновації, що підвищують суспільний добробут; пом'якшує шоки у формальній економіці і таким чином сприяє стабільності системи в цілому.

Швейцарський економіст Дітер Кассель виділив три позитивні функції тіньової економіки, які мають стабілізуючий ефект у ринковій економіці:

1) «економічне мастило» – компенсація відмінностей в економічній ситуації шляхом перерозподілу ресурсів між легальною та неформальною економікою, наприклад під час кризи;

2) «соціальний амортизатор» – мінімізація небажаних соціальних суперечностей (такі, як неформальна зайнятість полегшує матеріальне становище для бідних);

3) «вбудований стабілізатор» – тіньова економіка доповнює легальну економіку своїми ресурсами (неофіційні прибутки використовуються для придбання товарів і послуг у легальному секторі, тим самим збільшуючи споживчий попит).

Проте у цілому вплив тіньової економіки на суспільство є скоріше негативним, аніж позитивним. Зазначимо, що критичним рівнем тіньової економіки вважається показник 40–50%, коли протиріччя між легальним і тіньовим бізнесом спостерігається майже в усіх сферах життєдіяльності суспільства і можна говорити, що не держава керує економікою, а тіньові структури.

Але загалом вплив тіньової економіки на суспільство є більше негативним, ніж позитивним. Слід зазначити, що критичним рівнем тіньової економіки є 40–50%, коли протиріччя між легальним і тіньовим бізнесом спостерігається практично в усіх сферах суспільного життя, і можна сказати, що не держава керує економікою, а тіньові структури (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 - Причини, що сприяють розвитку тіньової економіки

Групи причин	Причини формування тіньової економіки
Фінансово-економічні	– кризи фінансової системи; – високі ставки, велика кількість та складний механізм розрахунку податків; – встановлення пільгових умов функціонування окремим суб'єктам господарювання.
Правові	– слабе забезпечення правоохоронних структур необхідними матеріально-технічними ресурсами; – низький рівень правового знання та правової культури населення; – слабка підготовка робітників правоохоронних закладів до діяльності в нових економічних умовах.
Адміністративні	– адміністративні бар'єри, що перешкоджають розвитку легального бізнесу; – некомпетентність державного управлінського апарату; – відсутність в економіці залежності оплати праці чиновників від конкретних результатів їхньої роботи.
Соціально-політичні	– невпевненість підприємців у стабільності ринкового економічного курсу; – фактичне подвійне оподаткування; – деградація культури.

Джерело: побудовано і розраховано автором на основі [49]

Тіньова економіка має значні негативні наслідки для всіх соціально-економічних процесів у суспільстві. Основними або головними негативними наслідками тіньової економіки є: нелегальне виробництво офіційно дозволених товарів, ухилення від сплати податків і інших примусових платежів в рамках офіційної економіки, грошово-фінансові та фондові порушення в рамках офіційної економіки тощо.

У країнах ЄС розвиток тіньової економіки зумовлений недостатнім

розвитком товарно-грошових відносин, соціально-економічної інфраструктури та інститутів, надлишковою робочою силою, низькими темпами економічного зростання, нерівністю доходів, корупцією, не дуже ефективним державним регулюванням тощо.

Фактори, що сприяють поширенню тіньової економіки, різноманітні, і їх можна класифікувати за іншими категоріями. Вони включають економічні, правові, соціальні та інституційні фактори.

Економічні фактори включають високі податкові ставки та складні податкові системи, які спонукають компанії уникати податків. Нерівний розподіл доходів, низька заробітна плата та високий рівень безробіття також сприяють зростанню неформальної економіки, оскільки люди шукають альтернативні шляхи задоволення своїх потреб. Крім того, економічна нестабільність і кризи призводять до збільшення неформальних робочих місць і незаконних фінансових операцій.

Правові фактори включають недосконалість законодавчої бази та слабку правозастосовну практику. Відсутність чітких та ефективних законів, що регулюють підприємницьку діяльність та фінансові операції, створює сприятливі умови для тіньової економіки. Крім того, корупція серед правоохоронних органів та судової системи підриває довіру до державних інституцій та сприяє поширенню незаконної діяльності.

Соціальні фактори охоплюють низький рівень правової культури та громадянської свідомості, що зумовлює толерантне ставлення до тіньових практик. Зростанню тіньової економіки сприяє недовіра до держави та її інститутів, недостатня фінансова грамотність населення. Соціальні норми та традиції також можуть відігравати роль у поширенні неформальних економічних відносин.

Інституційні фактори включають неефективність державних інституцій та слабку координацію між ними. Відсутність належного контролю за економічною діяльністю, неефективність механізмів нагляду та моніторингу, а також бюрократичні перепони створюють можливості для розвитку тіньової економіки. Крім того, відсутність належної взаємодії між різними рівнями влади та державними структурами ускладнює боротьбу з тіньовою економікою.

Отже, для ефективної протидії поширенню тіньової економіки необхідно враховувати та усувати вплив різноманітних факторів, які сприяють її розвитку. Це включає реформування економічної політики, вдосконалення правової бази, підвищення рівня правової та фінансової культури населення, а також зміцнення інституційної спроможності державних органів.

Однією з основних причин тінізації економіки в Україні є: відсутність повноцінного ринкового середовища; недостатнє інституційне забезпечення економічної політики; неефективність управління державною власністю та захисту прав власності; системні недоліки податкової системи; незбалансованість державної регуляторної політики; недосконалість фіскальної політики; спотворення структури зайнятості; недоліки у функціонуванні судової влади; корупція.

Зазначені причини розвитку тіньової економіки призводять до доволі поганих наслідків в офіційному секторі економіки, наприклад такі як:

1. Втрати податкових надходжень до бюджету, що ускладнює виконання фінансових зобов'язань держави.

2. Неефективність управлінських рішень через відсутність повної і об'єктивної офіційної інформації про покращення економічних процесів в Україні.

3. Скорочення внутрішніх інвестиційних ресурсів в Україні через ускладнення відкритих видатків тіньовими структурами звільнених від оподаткування прибутків та їх вивільнення за кордон.

4. Зниження інтересу потенційних стратегічних інвесторів до українських компаній, що суттєво уповільнює процеси приватизації і фінансового оздоровлення виробництва.

Значна низка причин призвела до того, що розширення тіньової економічної діяльності в Україні досягло такого рівня, що її ігнорування призводить до суттєвих спотворень макроекономічних показників і, це призвело, до серйозних помилок в аналізі, прогнозуванні та моделюванні соціально-економічної ситуації.

Таким чином, сучасні процеси політичної та економічної перебудови України показують, що серед багатьох проблем, які можуть загрожувати

економічній безпеці держави і потребують кардинального вирішення, особливої уваги заслуговує проблема тіньової економіки.

3.2 Шляхи мінімізації процесів тінізації корпоративних фінансів на основі використання зарубіжного досвіду

Поширення тіньової економіки, а також макроекономічний дисбаланс і обмеженість ресурсів вважаються Всесвітнім економічним форумом (ВЕФ) найбільшими глобальними ризиками наступного десятиліття. Процеси глобалізації фінансових систем, поширення використання міжнародних банківських мереж, електронних торгових систем та інформаційних мереж нерухомості в умовах слабкої координації діяльності країн щодо детінізації світових торгово-фінансових потоків створюють умови для використання фінансових інструментів та маніпулювання інструментами трансфертного ціноутворення з метою оптимізації оподаткування та відмивання грошей.

Країни світу накопичили великий і різноманітний досвід у боротьбі з терористичною діяльністю, її протидії, контролі та, у відповідних випадках, сприянні терористичній діяльності. Проте найбільш цінним у цьому плані є визначення методів, механізмів, принципів і засобів державного управління детінізацією національної економіки. Саме ці чотири основні складові можна включити у формування нової, більш ефективної концепції та системної та комплексної детінізації економіки в нашій країні.

Розглянемо більш глибоко найважливіші принципи, механізми та заходи детінізації економік країн Європейського Союзу.

Австрія є однією з багатьох країн Європейського Союзу з досить маленьким рівнем тіньової економіки та тіньової економіки корпоративних фінансів, вона має відносно високий рівень розуміння та передбачення корупції. Основним напрямком боротьби з корупцією в державі стало запровадження заходів щодо ухилення від корупції серед чиновників. З цією метою австрійським посадовцям забороняється приймати подарунки, спрямовані на завоювання їх прихильності або отримання конкретної переваги, яку посадова особа надає з огляду на свої повноваження.

Федеральне міністерство фінансів і Федеральне міністерство фінансів і

праці Австрії борються за запобігання тінізації вітчизняної економіки. Спільні зусилля представників митної служби, податкової адміністрації, органу контролю за нелегальним працевлаштуванням іноземних працівників (KIAV), органу по боротьбі з кіберзлочинністю тощо координує Федеральне міністерство фінансів Австрії.

Боротьба з корупцією в Нідерландах ґрунтується на таких головних етапах та принципах:

- Постійне звітування та робота зі зв'язками з громадськістю, зокрема Міністр внутрішніх справ звітує перед Парламентом про виявлення фактів корупції та вжиті заходи;
- Розробка системи моніторингу можливих джерел корупції та підозрілих осіб;
- Розробка антикорупційних законів для державних службовців;
- Суворая система покарань, зокрема заборона обіймати посади, штрафи, тимчасове відсторонення від служби;
- Створення підрозділів контролю за діяльністю працівників у всіх державних органах; публікація матеріалів справ, пов'язаних з корупцією;
- Функціонування системи навчання державних службовців, яка пояснює всі нюанси, пов'язані з їх діяльністю;
- Функціонування системи держбезпеки з приводу боротьби з корупцією типу соціальної поліції;
- Покласти на державних службовців обов'язок реєструвати всі відомі їм випадки корупції.

Як свідчить досвід Бельгії, цікавими є заходи для запобігання приховуванню коштів між партійцями. Згідно із Законом 04.07.1981 р. *Über die Begrenzung der Wahlkampfausgaben und die Pflichten zur Rechenschaftslegung der politischen Parteien*, виборчі компанії партіям заборонено фінансувати коштом фізичних чи юридичних осіб. Виборчий процес повинен бути профінансований тільки за власними коштами.

Але запровадження Королівського Указу, безперечно, було ефективним кроком у боротьбі з тіньовою економікою 17 лютого 1998 р. *Office Central pour la*

Repression de la Corruption – OCRC. Воно є підрозділом Федеральної поліції, знаходиться під керівництвом Генерального комісара судової поліції та підзвітне йому. Завдання OCRC є: аналіз стану корупції; впровадження розслідування у важливих та складних справах, які пов'язані з корупцією в державному та приватному управлінському та економічному секторах; розслідування випадків корупції у сфері надання державних контрактів, проведення державних закупівель, розподілу субсидій і тд.

Для боротьби з тіньовою економікою та корупцією урядом Німеччини було створено ряд організацій, зокрема Bundefinanzpolizei (Федеральна фінансова поліція), Abteilung zur Bekämpfung der organisierten Kriminalität und der Korruption (відділ боротьби з організованою злочинністю та корупцією), Departement für innere Angelegenheiten (департамент внутрішніх розслідувань).

Німецьке законодавство суттєво обмежує можливість чиновників брати участь у тішовій та корупційній діяльності. У разі виявлення порушень законності дій та виконання службових обов'язків несе повну персональну відповідальність. Після звільнення з державної служби працівник повинен дотримуватися правил щодо конфіденційності своєї попередньої діяльності.

У дослідженні Ф. Шнайдера висвітлено зменшення розмірів тішової економіки в окремих країнах ЄС внаслідок впровадження таких методів боротьби з тішовою економікою та корупцією, що підтверджує їх ефективність та раціональність застосування на практиці. Науковий досвід країн є позитивним явищем і може бути використаний іншими країнами.

Враховуючи загальну характеристику корупції, в українському законодавстві відсутні розроблені заходи та рекомендації, які б стосувалися протидії корупції в самій компанії. Найчастіше це стосується корупційної поведінки фізичних та юридичних осіб щодо посадових осіб, але в багатьох країнах розроблені рекомендації щодо боротьби з корупцією серед співробітників компаній.

Боротьба з тішовою економікою здійснюється за такими напрямками: протидія корупції; зміна податкової політики; обмеження тішового ринку праці в ЄС; боротьба з відмиванням забруднених грошей; боротьба з кримінальним сектором тішової економіки, особливо з наркобізнесом.

Таблиця 3.1 Узагальнення досвіду країн світу щодо детінізації економічної системи

Досліджу вана країна	Рекомендовані заходи щодо детінізації
Польща	Заборона провадження господарської діяльності особами, які раніше вчинили тяжкий податковий злочин. Запровадження фінансової відповідальності юридичних осіб за вчинення економічних злочинів.
США	Посилення ролі державних спецслужб у контролі за поширенням тіньової економіки в країні та її взаємодії з державною структурою в цілому. В Україні аналогічні обов'язки покладені на співробітників Служби безпеки України.
Франція	Обмеження можливості здійснення експортно-імпорتنих операцій національних компаній з компаніями в офшорних зонах, оскільки це не допускати завищення або заниження цін на товари в окремих випадках.
Великобританія	Зміцнення довіри громадян до влади, зміцнення незалежності судів шляхом передачі їх під громадський контроль, посилення покарання за хабарництво.
Німеччина	Оптимізація системи оподаткування, спрощення механізму розрахунку сум податку, зменшення ставок відрахувань із заробітної плати тощо.
Австрія	Впровадження заходів із запобігання корупції серед державних службовців.
Нідерланди	Розробка системи моніторингу можливих джерел корупції та підозрілих осіб.
Бельгія	Створення Центрального управління по боротьбі з корупцією

Джерело: побудовано і розраховано автором на основі [45]

Варто зазначити, що основною складністю регулювання становить діяльність, яка пов'язана з функціонуванням прихованої частини тіньової економіки. Тому, що в цій ситуації явність базується, перш за все, на свідомому бажанні підприємця мінімізувати податкові платежі, максимізувати власний прибуток і отримати додаткові вигоди для ведення бізнесу. За таких умов заходи щодо регулювання неформального підприємництва мають залежати від специфіки господарської діяльності підприємця. Наприклад, вони можуть бути використані одночасно як заохочувальні заходи для запобігання приховуванню результатів діяльності, а й для запобігання систематичним порушенням закону.

У міжнародній практиці боротьби з тонізацією підприємництва все частіше використовують інструмент податкової амністії. За останні два

десятиліття її здійснювали США, Німеччина, Австрія, Франція, Італія, Іспанія, Аргентина, Бельгія, Ірландія, Індія, Пакистан, Південноафриканська республіка, Філіппіни, Грузія, Казахстан та ін. Суть цього методу полягає в тому, що на державному рівні він дозволяє громадянам до певної дати добровільно задекларувати доходи, які не звільняються від оподаткування і з яких сплачується податок за пільговою ставкою. У цьому випадку вони звільняються від кримінальної відповідальності.

Іншим аспектом, є дослідження міжнародних організацій в цьому сегментів. Особливу увагу тут слід приділити діяльності FATF. Її діяльність у сфері тінізації корпоративних фінансів зосереджена на боротьбі з відмиванням грошей, фінансуванню тероризму та іншими формами незаконної фінансової діяльності. FATF (Financial Action Task Force) — це міжнародна організація, яка встановлює стандарти та сприяє впровадженню заходів для протидії фінансовим злочинам.

Діяльність FATF сприяє зменшенню тінізації корпоративних фінансів шляхом створення більш прозорих та ефективних систем фінансового нагляду, що ускладнює здійснення незаконних фінансових операцій і сприяє глобальній стабільності та безпеці.

Основні напрямки її діяльності подано на рисунку 3.1.

Рисунок 3.1 – Напрями діяльності FATFF проти тінізації економіки

Джерело: побудовано і розраховано автором на основі [40]

Основні напрями діяльності FATF включають:

1. Розробка стандартів: FATF встановлює міжнародні стандарти для протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму, відомі як "40 Рекомендацій FATF". Ці рекомендації є основою для національних законодавств і регуляторних рамок.

2. Моніторинг та оцінка: Організація регулярно проводить оцінку країн-членів щодо відповідності встановленим стандартам. Це включає взаємні оцінки та публікацію звітів про прогрес країн у впровадженні рекомендацій.

3. Вдосконалення регуляційних рамок: FATF співпрацює з національними урядами та міжнародними організаціями для вдосконалення регуляційних рамок та зміцнення систем фінансового нагляду.

4. Протидія новим загрозам: Організація постійно аналізує нові тенденції та загрози у сфері фінансових злочинів, розробляючи відповідні стратегії та інструменти для їхньої протидії.

5. Навчання та підвищення обізнаності: FATF проводить навчальні програми та семінари для підвищення обізнаності серед фінансових інституцій та національних регуляторів щодо найкращих практик у сфері боротьби з тіньовою економікою.

тінізації корпоративних фінансів, який може бути корисним для імплементації в Україні. Основою регуляторної політики ЄС є Четверта та П'ята директиви по боротьбі з відмиванням грошей (AMLD4 і AMLD5). Ці директиви встановлюють суворі стандарти для всіх країн-членів щодо боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму.

Четверта директива AMLD4, прийнята в 2015 році, ввела комплексні вимоги до проведення комплексної перевірки клієнтів (CDD), що включає обов'язкову ідентифікацію кінцевих бенефіціарів та оцінку ризиків, пов'язаних з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму. Директива також вимагала від фінансових установ зберігати інформацію про клієнтів та транзакції протягом п'яти років, що забезпечує можливість ретроспективного аналізу підозрілих операцій.

П'ята директива AMLD5, яка набула чинності в 2020 році, ще більше посилила вимоги до прозорості фінансових операцій та розширила коло зобов'язаних суб'єктів. Вона зобов'язує фінансові інституції використовувати передові технології для моніторингу транзакцій, а також впроваджує обов'язкове звітування про підозрілі

операції в режимі реального часу. Директива також передбачає створення централізованих реєстрів кінцевих бенефіціарів у всіх країнах-членах, що дозволяє швидко та ефективно відстежувати власників корпоративних структур.

Важливою складовою системи фінансового моніторингу в ЄС є діяльність Європейського органу банківського нагляду (ЕВА), який відіграє ключову роль у розробці регуляторних стандартів та забезпеченні їх виконання у всіх країнах-членах. ЕВА здійснює моніторинг виконання директив та надає рекомендації щодо вдосконалення національних систем протидії відмиванню грошей.

Для України імплементація досвіду ЄС у сфері фінансового моніторингу може включати декілька ключових аспектів. По-перше, необхідно розробити і прийняти національні законодавчі акти, що відповідають вимогам AMLD4 та AMLD5. Це включає обов'язкову ідентифікацію кінцевих бенефіціарів, створення централізованих реєстрів власників компаній та запровадження системи комплексної перевірки клієнтів (CDD).

По-друге, слід забезпечити технічну оснащеність фінансових установ для виконання вимог щодо моніторингу транзакцій у режимі реального часу. Це може включати використання передових інформаційних технологій та програмного забезпечення для аналізу великих обсягів даних і виявлення підозрілих операцій.

По-третє, необхідно посилити співпрацю між національними регуляторами та міжнародними організаціями, такими як FATF і ЕВА, для обміну інформацією та координації зусиль у боротьбі з фінансовими злочинами. Це включає участь у міжнародних програмах навчання та обміну досвідом, а також впровадження кращих практик у національні регуляторні рамки.

Імплементація цих заходів дозволить Україні посилити свою систему фінансового моніторингу, зменшити рівень тінізації корпоративних фінансів та підвищити прозорість фінансових операцій, що сприятиме економічній стабільності та інтеграції у глобальну фінансову систему.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній бакалаврській роботі розглянуто теоретичні, методичні та практичні засади дослідження теоретичних аспектів ринку тінізації корпоративних фінансів, було надано рекомендації для мінімізації тінізації корпоративних фінансів. За результатами проведеного дослідження можна зробити такі висновки та рекомендації, які відображають вирішення завдань кваліфікаційної бакалаврської роботи відповідно до поставленої мети:

1. Тінізації корпоративних фінансів - це економічна діяльність, що може бути як незаконною, так і не забороненою законом: виробництво товарів і надання послуг населенню за винагороду, що не фіксується офіційною статистикою; система економічних зв'язків і відносин між підприємствами та управлінням у сфері виробництва, розподілу та привласнення матеріальних благ у власних цілях.

2. Чинники та причини формування тінізації в Україні можна виділити із головних:

- низький рівень контролю за державними коштами з причини децентралізованого бухгалтерського обліку витрат;
- відсутність або розмитість відповідальності за необґрунтоване планування державних витрат, завищення вартості інвестиційних проектів і поточних витрат на всіх етапах формування даної вартості при наявності негласних винагород за прийняття таких рішень;
- відсутність контролю з боку державних органів в сфері торгівлі;
- нелегальний вивіз капіталу за межі країни та маніпулювання цінами в цілях заниження оподатковуваного доходу;
- кризи фінансової системи.

3. Проаналізовано зарубіжний досвід мінімізації тінізації корпоративних фінансів хочу виділити особливі заходи спрямовані на покращення ситуації в Україні:

- постійне звітування та робота зі зв'язками з громадськістю, зокрема Міністр внутрішніх справ звітує перед Парламентом про виявлення фактів корупції та вжиті заходи (така система працює в Нідерландах і

потрібна Україні);

- розробка антикорупційних законів для державних службовців (одне з найголовніших для України);
- створення підрозділів для контролю за чиновниками;
- покласти на державних службовців обов'язок реєструвати всі відомі їм випадки корупції;
- суворі системи покарань, зокрема заборона обіймати посади, штрафи, повне відсторонення від служби.

4. В Україні якщо дивитись на досліджувані дані, тінізація діяльності на високому рівні це має значний негативний ефект на економіку країни, особливо для людей в країні, особливо якщо держава має партнерство з тінізаційними структурами, і обидва для себе мають вигоду.

Особливу увагу потрібно виділити саме на чиновників в Україні, тому виділений досвід який я навів зверху присвячений саме розробці жорсткіших заходів щодо корупції чиновників. Люди в Україні також схильні до корупції але не в таких масштабах як чиновники, тому якщо мінізувати корупцію депутатів то аналогічно це призведе до мінімізації корупції людей, що в свою чергу позитивно вплине на економіку країни.

5. Загалом якщо взяти до уваги історію України стосовно тінізації, то з кожним роком вона зростає і набуває більш серйозних значень, також до тінізації діяльності додаються все нові ланки економіки і з кожним роком їх все більше і більше тому, що немає надважливих особистих та не корумпованих підрозділів для моніторингу ситуації.

Але необхідно зазначити, що повністю тінізації позбутися не вийде, її можна тільки мінізувати, але принамі кілька зарубіжних заходів, які я навів зверху ввести в Україну можна значно мінізувати значний вплив на економіку країни, що впливає й на працездатність населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Павленко Н. В. Детінізація економіки України як чинник економічного зростання. *Економіка та держава*. 2021. № 7. С. 21-28.
2. Головаш Б. Е. Шляхи вирішення проблеми детінізації економіки України. *Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин*. 2020. № 46. С. 175-187.
3. Іщенко Анна , Волошенко Катерина. Сучасні практики імплементації методів детінізації національних економік С. 119-120.
4. Фурдела Н. Ю., Сержанов В. В. Проблеми економічної безпеки України на сучасному етапі її розвитку. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2021. № 5. С.63-66.
5. Кондрат А. В. Тінізація економіки як предмет адміністративно-правових заходів запобігання. *Держава та регіони*. 2023. №1. С. 101-107.
6. Пацкан В. В. Інституціональні основи антикорупційної політики як складової детінізації економіки. *Економіка та держава*. 2021. № 3. С. 4-13.
7. Павленко Н. В. Детінізація економіки України як чинник економічного зростання. *Економіка та держава*. 2021. № 7. С. 21-28.
8. Мазур І. І., Шишак А. Соціально-економічна природа тіньової економіки та причини її розвитку в підприємстві. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2017. № 1 (190). С. 13-20.
9. Auer R. Banking in the Shadow of Bitcoin? The Institutional Adoption of Cryptocurrencies. 2023. URL: https://www.cesifo.org/DocDL/cesifo1_wp10355.pdf (дата звернення 25.05.2024).
10. Хом'як К. А. Тіньова економіка: типологізація форм прояву економіки. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 1. С. 155–164.
11. Кормишкіна Л.А. Тіньова економіка: інституційний підхід. Навчальний посібник. 2009. С. 136.
12. Дяченко О. П. Методика оцінювання рівня тіньової економіки в Україні. *Держава та регіони*. 2016. № 3. С. 105-111.

13. Тютюник І.В. Сучасний стан та тенденції розвитку тіньового сектору економіки. *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. 2020. № 3 (49). С. 47-54.
14. Попова Л. М. Дослідження процесів тінізації в економіці України. *Право і безпека*. 2015. № 1 (56). С. 76-80.
15. Пушак Я. Я. Тіньова економіка України у регіональному розрізі. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія економічна*. 2013. № 2. С. 124-131.
16. Шепель Т. В. Тіньова економіка як загроза економічній безпеці України: методи вимірювання та оцінка масштабів. *Інноваційна економіка*. 2021. № 5-6. С. 22-30.
17. Цвігун Т.В Тінізація економіки: причини та особливості впливу на економічний розвиток С. 50-51
18. Дудін М. М. Вплив тіньової економіки України на її економічну безпеку С 31-34
19. Цимбал Л. І. Тіньова економіка та офшоризація економічної діяльності. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука"*. 2021. № 1(1). С. 99-104.
20. Оніщик А. В. Концепція протидії тіньовій економіці. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2022. № 1. С. 31-37.
21. Кіржецький Ю.І. Тіньова економіка та напрями її подолання в Україні: монографія. Львів: Ліга-Прес, 2013. 198 с.
22. Про національну безпеку України: закон України: закон України від 21 червня 2018 року №2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення 25.05.2024).
23. Про віднесення держав до переліку офшорних зон: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2011 р. № 143-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-2011-%D1%80> (дата звернення 26.05.2024).
24. Про першочергові заходи щодо детінізації економіки та протидії корупції: указ Президента України від, 18 листопада 2005 року № 1615/2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1615/2005#Text> (дата звернення 26.05.2024).
25. Методичні рекомендації щодо комплексної оцінки обсягів непродуктивного відпливу (вивезення) фінансових ресурсів за межі України,

затверджені Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 24.03.2015 № 286. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0286731-15#Text> (дата звернення 26.05.2024).

26. Shadow Economies Around the World: What Did We Learn Over the Last 20 Years? URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2018/01/25/Shadow-Economies-Around-the-World-What-Did-We-Learn-Over-the-Last-20-Years-45583> (дата звернення 26.05.2024).

27. Shadow economy, percent of GDP, 2022 - Country rankings. URL: <https://www.worldeconomics.com/Informal-Economy> (дата звернення 26.05.2024).

28. DCO 2030: Digital economy to contribute 30% of global GDP and create 30 million jobs by 2030. URL: <https://www.edgemiddleeast.com/business/dco-2030-digital-economy-to-contribute-30-of-global-gdp-and-create-30-million-jobs-by-2030#:~:text=According%20to%20the%20World%20Bank,GDP%20of%20the%20physical%20world.> (дата звернення 26.05.2024).

29. Illicit Financial Flows from Developing Countries: Measuring OECD Responses. URL: https://www.oecd.org/corruption/illicit_financial_flows_from_developing_countries.pdf (дата звернення 29.05.2024).

30. The Story of Malaysia's 1MDB, the Scandal That Shook the World of Finance. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-05-24/how-malaysia-s-1mdb-scandal-shook-the-financial-world-quicktake> (дата звернення 29.05.2024).

31. Notorious Tax Evasion Statistics. URL: <https://thehighcourt.co/tax-evasion-statistics/> (дата звернення 29.05.2024).

32. Statistics on the informal economy – ILOSTAT. URL: <https://ilostat.ilo.org/topics/informality/> (дата звернення 29.05.2024).

33. Загальні тенденції тіньової економіки в Україні. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiiEkonomiki> (дата звернення 29.05.2024).

34. Динаміка рівня інфляції в Україні за 2014-2022 рр. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/> (дата звернення 29.05.2024).

35. Li Y. Financial risk analysis and regulatory suggestions for shadow banking. *Advances in Economics, Business and Management Research*. 2021. № 166. Pp. 90-94.
36. Baizakov D. Shadow economic activities: assessment and minimization problems. *International Journal of Economics and Financial Issues*. 2016. № 6. Pp. 1515-1524.
37. Gaspareniene L. The methodologies of shadow economy estimation in the world and in Lithuania: whether the criterions fixing digital shadow are included? *Procedia Economics and Finance*. 2016. № 39. Pp. 753-760.
38. Polese A. Presenting the results of the shadow economy survey in Ukraine while reflecting on the future(s) of informality studies. *Journal of Contemporary Central and Eastern Europe*. 2022. № 30. Pp. 101-123.
39. Koufopoulou P. Shadow Economy: Definitions, terms & theoretical considerations. *Advances in Management & Applied Economics*. 2019. № 9. Pp. 35-57.
40. Володимир Дубровський, В'ячеслав Черкашин, Порівняльний аналіз фіскального ефекту від застосування інструментів ухилення/уникнення оподаткування в Україні
41. Дяченко О. П. Зарубіжний досвід щодо державних механізмів детінізації економіки країн Європейського Союзу. *Держава та регіони*. 2017. № 3. С. 55-60.
42. Свідерська І. М., Джунь А. Д. Тіньові корпоративні фінанси: причини і форми прояву. *Сучасні інструменти управління корпоративними фінансами*: матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, м. Київ, 15 листопада 2023 р. С. 604-606
43. Павленко, Н. В. Детінізація економіки України як чинник економічного зростання. *Економіка та держава*. 2021. № 7. С. 21-28
44. Олег Гетман Економічна експертна платформа Інститут соціально-економічної трансформації
45. Чернявський С.С. Тіньова економіка в Україні: стан, тенденції, шляхи подолання : аналіт. Огляд. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 152 с.
46. Fimyar, S. V. "The economic essence of banking services", *Proceedings of Cherkasy State Techno. logical University*. 2012. № 31, С. 127—130.

47. Теоретичні аспекти тінізації корпоративних фінансів URL: <https://online.mason.wm.edu/blog/what-is-corporate-finance> (дата звернення 29.05.2024).
48. Матук Ж.О. Финансова система: монографія. Київ: «Фінстатинформ», 2004. – 247 с.
49. Бірюков І. В. Зарубіжний досвід детінізації економічних відносин С. 49.
50. Базадзе К.М. Відновлення довіри до банківської системи: міф чи реальність *Фінансовий простір*. 2015. № 1. С. 18–22
51. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення 30.05.2024).
52. Жуков А.І. Послуги комерційних банків: зарубіжний досвід і практика. *Консалтбанкпiр*. 2013. No 4. С. 85.
53. Inna Tiutiunyk Modeling the Impact of Shadow Financial Transactions on the Country's Financial Potential С. 135-139
54. Nicholas Idoko Розуміння основ теорії корпоративних фінансів URL: <https://corporatefinance.ng/pillars-of-corporate-finance-theory/> (дата звернення 30.05.2024).
55. Ukraine's Informal Economy Size as a percentage of GDP (%). URL: <https://www.worldeconomics.com/National-Statistics/InformalEconomy/Ukraine.aspx> (дата звернення 29.05.2024).
56. Дяченко О. П. Формування теоретичних підходів до визначення тіньової економіки як економічної категорії. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 20. С. 82–86.